

Regionų socialinė ekonominė raida: inovacijos ir „oazių“ politika

Borisas Melnikas

Vilniaus Gedimino technikos universitetas
Saulėtekio al. 11, LT-2040 Vilnius

Analizuojami svarbiausi regionų raidos politikos principai, įgyvendintini sprendžiant regionų bei jų plėtros problemas Lietuvos bei kitų Rytų ir Vidurio Europos šalių integracijos į Europos Sąjungos (toliau – ES) laikotarpiu. Labiausiai stengiamasi atskleisti tas regionų plėtros galimybes, kurias lemia verslo aktyvinimas, užimtumo užtikrinimas bei kuriamų produktų konkurencingumo didinimas inovacijų skatinimo bei mokslo ir technologijų plėtojimo priemonėmis. Parodyta, jog svarbiausieji regionų plėtros prioritetai turi būti orientuoti į kiekvieno regiono sistemoje sukaupto žmogiškųjų išteklių visuminio intelektualinio potencialo išplėtojimą, į aukštos kvalifikacijos bei intelektinių gebėjimų reikalaujančių darbo vietų tinklų kūrimą, visapusišką aukštųjų technologijų panaudojimo skatinimą.

Pristatomi nauji „oazių“ politikos modeliai, leidžiantys spręsti svarbias regionų socialinės ir ekonominės raidos problemas. Parodytos pramonės plėtojimo regionuose galimybės.

Raktažodžiai: regionų plėtra, inovacijos, „oazių“ politika, integracija į ES, socialiniai ekonominiai procesai, transformacijos.

Keywords: Keywords: regional development, innovations, „oasis“ policy, integration into EU, transformations, social economic processes.

Išvadas

Problemos aktualumas. Šiuo metu tiek Lietuvoje, tiek ir kitose Rytų bei Vidurio Europos šalyse, kuriose aktyviai ruošiamasi integracijai į Europos Sąjungą, yra išryškėjusi *daugialypė regionų plėtros* problema, išreiškianti *netolygią* įvairių regionų socialinę ir ekonominę raidą.

Ši problema yra kelių lygių:

- kaip skirtingų Europos regionų netolygios raidos problema, pasireiškianti tiek Europos regionų, tiek ir atskirų šalių bei jų grupių mastu,
- kaip diferenciacijos tarp atskirų šalių ir regionų Rytų ir Vidurio Europoje bei kaip bendro Rytų ir Vidurio Europos šalių socialinės, ekonominės gerovės lygio ir pagrindinių socialinių ir ekonominių bei technologinės pažangos standartų, įgyvendinamų Europos Sąjungoje, netapatumo problema,
- kaip didelė kiekvienos Rytų ir Vidurio Europos šalies socialinės ir ekonominės raidos problema, išreiškianti netolygios regioninės plėtros pavojus, kylančius kiekvienos šalies viduje.

Pastangos spręsti įvairiais lygiais pasireiškiančią regionų plėtros problemą reikalauja *kompleksinių*

priemonių, apimančių daugelį socialinės ir ekonominės politikos sričių. Tarp tokių priemonių ypač išskirtinos tos, kurios turėtų būti skirtos verslui aktyvinti, užimtumui užtikrinti, konkurencingumui vidaus ir tarptautinėse rinkose bei eksporto potencialams didinti, taip pat aukštosios technologijos įgyvendinti bei produktų kokybei gerinti ir kurios turėtų būti įgyvendinamos kiekvienos šalies *nacionalinės regionų plėtros politikos* pagrindu. Savo ruožtu esminė tokios politikos dalis kiekvienoje šalyje turėtų būti atitinkama *regionų raidai skirta inovacijų politika* numatant įvairias tarptautinio bendradarbiavimo inovacijų srityje plėtojimo formas, tinkamas aktyvinti atskirų regionų socialinę ir ekonominę raidą. Iš šio teiginio išplaukia išvada, jog inovacijų politikos, orientuotos tiek į bendrąją visos šalies, tiek ir į atskirų regionų socialinę bei ekonominę raidą, parengimas, įgyvendinimas ir tobulinimas gali būti traktuojami kaip svarbus *prioritetas*, įgaunantis ypatingą reikšmę Rytų ir Vidurio Europos šalių integracijos į Europos Sąjungą laikotarpiu.

Beje, šiuolaikinėmis Lietuvos sąlygomis, ypač atsižvelgiant į integracijos į Europos Sąjungą aplinkybes, inovacijų politikos, orientuotos į regionų socialinės ir ekonominės raidos aktyvinimą, parengimas, įgyvendinimas ir tolesnis tobulinimas turėtų būti suprantami ir kaip svarbus prioritetas, ir kaip esminė

prielaida sėkmingai modernizuoti šalį. Dėl šios priežasties *inovacijų politikos, orientuotos į regionų plėtrą*, prioritetų nustatymas bei pačios politikos suformavimo ir įgyvendinimo modelių sukūrimas, pagrindimas ir tinkamas panaudojimas gali būti vertinami kaip *svarbi problema*, reikšminga plėtojant socialinę ir ekonominę pažangą Lietuvoje.

Taigi regionų plėtrai ir inovacijų politikai Lietuvoje, kaip ir kitose Rytų ir Vidurio Europos šalyse, jų integracijos į Europos Sąjungą laikotarpiu skirtų klausimų iškėlimas, svarstymas ir sprendimas gali būti vertinamas kaip *aktualių tyrimų objektas*.

Problemos nagrinėjimo ir sprendimo tikslas bei uždaviniai. Inovacijų politikos, orientuotos į regionų plėtrą, parengimas ir įgyvendinimas reikalauja sukurti, aprobuoti ir panaudoti praktikoje atitinkamus *inovacijoms plėtoti skirtus modelius*. Tai reiškia, kad tokių modelių sukūrimas ir tolesnis panaudojimas Lietuvos, kaip ir kitų Rytų ir Vidurio Europos šalių, integracijos į Europos Sąjungą laikotarpiu gali būti vertinamas kaip *pagrindinis tikslas*, siektinas nagrinėjant ir sprendžiant inovacijų politikos, orientuotos į regionų plėtrą, problemą.

Savo ruožtu inovacijoms plėtoti skirtų modelių sukūrimo ir tolesnio panaudojimo dėlei yra spręstini tokie *uždaviniai* kaip:

- regionų plėtrai skirtos inovacijų politikos prioritetų nustatymas ir pagrindimas,
- verslui aktyvinti, inovacijoms skleisti bei technologinei pažangai spartinti skirtos infrastruktūros sukūrimas ir plėtojimas tiek šalies mastu, tiek ir atskiruose regionuose,
- regionų plėtrai palankaus inovacinio ir investicinio klimato suformavimas.

Įvairios galimybės spręsti šiuos uždavinius aptariamą išsamiau.

1. Regionų plėtros politikos prioritetai

Regionų plėtros politikos charakteristika. Regionų plėtros politika turėtų būti suvokiama kaip *kompleksinių sprendimų, skirtų iš esmės modernizuoti šalies ūkį bei skatinti tolesnę socialinę ir ekonominę pažangą, sistema*.

Šios politikos *parengimo tikslas* galėtų būti suprantamas kaip nustatymas realių poreikių plėtoti inovacijas, inovacinę veiklą bei kompleksinis numatymas šalyje ir regionuose turimų galimybių, vykdytinų veiksnių bei įgyvendintinių priemonių, skirtų sukurti veiksmingą inovacijų formavimo ir skleidimo infrastruktūrą bei inovacijoms skatinti palankią aplinką.

Šios politikos *įgyvendinimo tikslas* galėtų būti suprantamas kaip sukūrimas prielaidų inovacijų formavimo, skleidimo bei įgyvendinimo priemonėmis už-

tikrinti didelę verslo subjektų veiklos ir jų produktų konkurencingumą vidaus ir tarptautinėse rinkose, aukštą viešojo sektoriaus efektyvumo lygį, sparčius socialinės ir ekonominės raidos bei gyventojų gerovės kilimo tempus, taip pat vis labiau kylančią gyvenimo kokybę, atitinkančią moderniose Europos Sąjungos šalyse įgyvendinamas normas ir standartus.

Toks politikos parengimo ir įgyvendinimo tikslų supratimas rodo, kad sprendimai ir konkrečios priemonės, numatytos šioje politikoje, turi būti orientuotos į svarbių šalies socialinių ir ekonominių problemų sprendimą ir į siekį sėkmingai plėtoti integraciją į Europos Sąjungą; iš to savo ruožtu išeina, jog svarbiausieji šios politikos parengimo ir įgyvendinimo uždaviniai turi būti tiesiogiai siejami su pastangomis sparčiai išspręsti svarbias šalies problemas, kuo geriau panaudojant inovacijoms plėtoti turimą potencialą.

Svarbiausiais regionų plėtrai skirtos politikos parengimo ir įgyvendinimo *uždaviniais* yra laikytini šie:

- apibrėžti neatidėliotinių sprendimų reikalaujančias *socialinės ir ekonominės raidos problemas*, kurios gali būti sprendžiamos inovacijų skatinimo ir skleidimo priemonėmis, ir numatyti šių problemų sprendimo *prioritetus*,
- parengti ir įgyvendinti priemones, skirtas plėtoti *švietimo, mokslo ir studijų sistemų potencialą*, panaudotiną kuriant ir skleidžiant inovacijas,
- parengti ir įgyvendinti inovacines priemones *užimtumui ir verslumui* skatinti prioritetą teikiant užimtumui ir verslumui labiau atsilikuosiuose regionuose,
- parengti ir įgyvendinti inovacijoms *pramonėje ir pramonei modernizuoti* skirtas priemones, pagrįstai nustatyti pramonės raidos prioritetus,
- parengti ir įgyvendinti priemones, skirtas plėtoti verslo aktyvinimą, inovacijų plėtojamą, technologinei pažangai spartinti reikalingų *įstaigų ir organizacijų tinklus* bei šių įstaigų ir organizacijų infrastruktūrą,
- parengti ir įgyvendinti priemones, skirtas iš esmės patobulinti *teisinę bazę*, reikalingą inovacijų formavimui ir skleidimui skatinti.

Išvardytų uždavinių struktūra leidžia apibrėžti svarbiausius regionų plėtrai skirtos politikos *prioritetus*. Galima teigti, kad šioje politikoje turėtų būti:

- atskleistos svarbiausios ir neatidėliotiniai spręstinos *socialinės ir ekonomės raidos bei šios raidos aktyvinimo problemos* išskiriant tas problemas, kurių sprendimas tiesiogiai reikalauja veiksmingų inovacijų,
- numatytas kompleksas priemonių *švietimo*,

mokslo ir studijų sistemų potencialui plėtoti,

- numatyta įgyvendinti inovacines priemones, kurios būtų skirtos aktyviai skatinti *užimtumą ir verslumą*, ypač ekonomiškai labiau atsilikuosiuose regionuose,
- numatyta intensyviai plėtoti *pramonę*, daugiausia dėmesio skiriant pramonės inovacijoms skatinti bei skleisti,
- numatyta parengti ir įgyvendinti nacionalines, žinybines bei regionines programas, skirtas verslui aktyvinti, inovacijoms plėtoti, technologinei pažangai spartinti reikalingų *specializuotų įstaigų ir organizacijų tinklų bei šių įstaigų ir organizacijų infrastruktūros plėtrai*,
- numatyta tobulinti *teisinę bazę*, reikalingą inovacijoms plėtoti.

Tokia politika, numatant įgyvendinti minėtus prioritetus, galėtų būti veiksminga prielaida modernizuoti šalį bei visas verslo ir viešojo sektoriaus grandis.

Socialinės ir ekonominės raidos problemos, spręstinos regionų plėtrai skirtos politikos įgyvendinimo pagrindu. Regionų plėtrai skirtos politikos parengimo ir įgyvendinimo prasmė yra ta, kad jos pagrindu turi būti išspręstos šaliai ir visuomenei svarbios *socialinės ir ekonominės raidos problemos*. Šis teiginys kartu reiškia, jog pati politika turi būti orientuota į socialinės ir ekonominės raidos bei šios raidos aktyvinimo problemų *sprendimą*; maža to, sugebėjimas apibrėžti socialinės ir ekonominės raidos aktyvinimo problemas, nustatyti problemų sprendimo prioritetus lemia pačios inovacijų politikos *turinį*.

Socialinės ir ekonominės raidos problemos, spręstinos regionų plėtrai skirtos politikos įgyvendinimo pagrindu, gali būti skirstomos taip:

1. Žmogiškųjų išteklių potencialo plėtros problemos. Tarp jų:

- švietimo, mokslo ir studijų tobulinimo problemos,
- kūrybingumo ir inovatyvumo skatinimo bei inovacinės veiklos vertybių skleidimo bei įtvirtinimo visuomenėje problemos,
- profesinio prisitaikymo vis dinamiškesnėje verslo bei darbo rinkos situacijoje problemos,
- personalo vadybos tobulinimo problemos;

2. Gyvenimo kokybės gerinimo problemos, tarp jų:

- sveikatos ir socialinės saugos sistemų tobulinimo bei sveikos gyvensenos standartų skleidimo ir įtvirtinimo problemos,
- socialinio ir psichologinio klimato, kultūrinės ir informacinės gyvenimo problemos,
- ekologinės situacijos gerinimo problemos,
- teisinės gyvenimo aplinkos gerinimo problemos,

- žmonių socialiniams ir ekonominiams poreikiams tenkinti skirtos infrastruktūros tobulinimo problemos,

- perkamosios galios didėjimo bei vartojimo skatinimo problemos;

3. Technologinės pažangos ir visapusiško modernizavimo plėtojimo bei spartinimo visose verslo ir viešojo sektoriaus grandyse problemos, tarp jų:

- naujų technologijų bei naujiems geresnės kokybės produktams kurti skirto potencialo plėtojimo problemos, naujų technologijų bei naujų produktų kūrimo ir skleidimo masto didinimo problemos,
- darbo našumo ir produktyvumo didinimo bei kokybės gerinimo problemos;

4. Verslo aktyvinimo, užimtumo skatinimo bei naujų darbo vietų kūrimo tiek versle, tiek ir viešajame sektoriuje problemos, tarp jų:

- investicijų pritraukimo naujoms darbo vietoms kurti, šių investicijų skatinimo problemos,
- verslo aktyvinimo bei jo produktyvumo kėlimo, efektyvaus darbo motyvavimo problemos,
- socialinės partnerystės plėtojimo problemos,
- eksporto skatinimo problemos,
- konkurencingumo didinimo problemos;

5. Valstybės politikos verslo aktyvinimo, inovacijų skleidimo, technologinės pažangos spartinimo srityje, taip pat teisinės bazės tobulinimo problemos, tarp jų:

- specialių valstybinių programų, skirtų verslui aktyvinti, inovacijoms skleisti, technologinei pažangai spartinti, sukūrimo ir įgyvendinimo problemos,
- regioninės raidos disproporcijų mažinimo problemos,
- inovacijoms skleisti palankios teisinės bazės sukūrimo problemos.

Išvardytos problemos tarpusavyje yra glaudžiai susijusios, visos jos reikalauja kompleksinių sprendimų. Kartu pažymėtina, jog šiuo metu ypač svarbu spręsti tokias prioritetines problemas kaip:

- verslo aktyvinimo ir naujų darbo vietų kūrimo problemos, visų pirma siekiant sumažinti nedarbą ir padidinti ekonominį aktyvumą visoje šalyje,
- aukštų technologijų kūrimo ir įgyvendinimo, visuotinio darbo vietų modernizavimo ir technikos bei technologinės pažangos skleidimo problemos siekiant pirmiausia iš esmės padidinti produktyvumą, našumą ir pagerinti kokybę visuose sektoriuose, taip pat su-

daryti daug palankesnes veiklos galimybes ir perspektyvas aukštos kvalifikacijos specialistams, mokslininkams, aukštąjį išsilavinimą turinčiam jaunimui bei kūrybingiems žmonėms.

Prioritetinių problemų sprendimas turi būti suvokiamas kaip svarbiausias regionų plėtros rezultatas.

„Oazių“ kūrimas kaip būdas spręsti prioritetines socialinės ir ekonominės raidos problemas. Kiekvienos šalies, jos visuomenės modernizavimo, taip pat nacionalinės ekonomikos efektyvumo ir konkurencingumo didinimo dėlei turi būti parengiamos ir įgyvendinamos *inovacinės priemonės*, pasižyminčios tuo, jog:

- šios priemonės savo turiniu ir įgyvendinimo galimybėmis turi atitikti šiuolaikinio pasaulio raidos sąlygas bei iššūkius, prioritetą teikiant globalizacijai, rinkų internacionalizavimui, informacinės visuomenės kūrimuisi, taip pat stiprėjančiai mokslo ir technologijų pažangai,
- šios priemonės turi būti labai veiksmingos, ir tai reiškia, kad turi būti numatoma *kryptinga išteklių santalka* siekiant *prioritetinių tikslų*, kuriuos lemia šiuolaikinio pasaulio raidos sąlygos ir iššūkiai: žmogiškieji, finansiniai, materialiniai, informaciniai ir kiti ištekliai turi būti *kryptingai telkiami* siekiant juos veiksmingai panaudoti sprendžiant *prioritetinius uždavinius*, įgyvendinant *prioritetinius tikslus* bei *prioritetinius projektus*.

Labai veiksmingas būdas spręsti prioritetines socialinės ir ekonominės raidos problemas yra „oazių“ *idėjos įgyvendinimas*. Ši idėja išreiškia galimybes *veiksmingai* spręsti svarbias ir prioritetines socialines bei ekonomines problemas *ribotų išteklių* panaudojimo sąlygomis.

„Oazių“ idėjos esmė yra ta, kad nustačius tam tikrus *prioritetus* visos šalies, tam tikro verslo sektoriaus arba regiono mastu yra sudaromos *ypač palankios sąlygos* socialinei ir ekonominei raidai, mokslo ir technologijų pažangai, inovacijoms ir investicijoms: svarbiausia tai, jog šios ypač palankios sąlygos yra sudaromos *kryptingai*, atsižvelgiant į nustatytus prioritetus.

„Oazių“ prioritetai gali būti:

- tam tikrų socialinės ir ekonominės raidos *problemų* išsprendimas arba tam tikrų *tikslų* pasiekimas visos šalies mastu, atskiruose verslo sektoriuose arba šalies regionuose,
- *kompleksinis* tam tikro *verslo sektoriaus*, ūkio *šakos* arba tam tikros grandies *viešajame sektoriuje* išplėtojimas užtikrinant svarbių visos šalies arba tam tikro sektoriaus modernizavimo problemų išsprendimą,
- kompleksinis tam tikro *regiono* išplėtojimas

užtikrinant regionui svarbių modernizavimo problemų išsprendimą.

Ypač palankiomis sąlygomis, sudaromomis „oazėms“ ar „oazėse“, gali būti laikomos šios:

- valstybės sudaromos lengvatinės apmokestinimo arba kreditavimo sąlygos,
- papildomas finansavimas iš įvairių fondų (pvz., iš Europos Sąjungos struktūrinių fondų),
- palankus politinis, socialinis, psichologinis klimatas, taip pat palankios organizacinės sąlygos konkreitiems projektams įgyvendinti.

Sąlygų „oazėms“ ar „oazėse“ palankumas gali pasireikšti tuo, kad „oazėse“ yra kryptingai sutelkiami visi tam tikriems tikslams pasiekti arba tam tikroms problemoms išspręsti reikalingi ištekliai: tai reiškia, kad „oazių“ sukūrimo pagrindu tiek visos šalies, tiek ir atskirų verslo sektorių arba regionų mastu gali būti sprendžiamos būtent *prioritetinės* socialinės ir ekonominės raidos bei mokslo ir technologijų pažangos problemos.

„Oazių“ idėja galėtų būti ypač patraukli tais atvejais, kai šalies, jos regionų arba ekonomikos sektorių mastu susiduriama su dideliu deficitu tų išteklių, kurie turi būti panaudojami sprendžiant aktualias ir prioritetines socialinės ir ekonominės raidos problemas. „Oazių“ idėja šiuo metu galėtų būti gana sėkmingai įgyvendinama Rytų ir Vidurio Europos šalyse: Europos integracijos bei Europos Sąjungos plėtros sąlygomis Rytų ir Vidurio Europoje vykstantys pokyčiai reikalauja įgyvendinti naujus, netradicinius būdus, skirtus *sparčiai* spręsti aktualias prioritetinėmis pripažintas socialinės ir ekonominės raidos problemas; beje, „oazių“ idėjos įgyvendinimas galėtų būti labai pozityvus veiksnys plėtojant socialinę ir ekonominę pažangą Lietuvoje, ypač atskiruose Lietuvos regionuose.

„Oazių“ idėjos įgyvendinimas turėtų būti vertinamas kaip svarbi prielaida kompleksiskai plėtoti *inovacijas* ir kartu visapusiškai aktyvinti socialinę ir ekonominę pažangą.

Svarbiausieji socialinės ir ekonominės raidos aktyvinimo regionuose prioritetai. Šiuo metu Lietuvoje, visose jos socialinės ir ekonominės raidos grandyse, vyksta esminiai pokyčiai, išreiškiantys kokybiškai naujos visuomenės ir naujos ūkio sistemos formavimąsi. Šie pokyčiai atspindi sudėtingus ir įvairialypius integracijos į Europos Sąjungą, žinių visuomenės kūrimosi, naujų technologijų bei gyvenimo būdo modelių pasklidimo procesus, rodo naujai pasireiškiančius socialinės ir ekonominės kilmės prieštaravimus bei naujai kylančias ir skubių bei ryžtingų sprendimų reikalaujančias problemas.

Viena probleminių sričių, reikalaujančių visuomenės ir valstybės dėmesio, yra *socialinės ir ekonominės raidos regionuose aktyvinimas*. Ši probleminė sritis vertintina kaip ypač svarbi, nes tolesnis šiai sričiai priskirtinų problemų ignoravimas arba nepakankamai skubus bei netinkamas sprendimas gali pasireikšti kaip didelė kliūtis ateityje plėtoti Lietuvoje modernią visuomenę, įgyvendinančią žinių visuomenės principus ir gebančią sėkmingai integruotis į Europos Sąjungą ekonominę, socialinę, informacinę bei technologinę erdvę.

Būtinumą aktyvinti socialinę ir ekonominę raidą regionuose lemia tai, kad *visuose* Lietuvos regionuose šiuo metu pasireiškia daug sudėtingų socialinių ir ekonominių problemų, svarbių tiek atskiriems regionams, tiek ir šaliai apskritai. Visiems regionams būdingos problemos pasižymi ir atskirus regionus apibūdinančiais *ypatumais*, ir tam tikrais *bendrais bruožais*, parodančiais visoje šalyje vykstančius pokyčius.

Iš Lietuvos regionų raidai būdingų problemų gali būti atskleistos tam tikros *prioritetinėmis* laikytinos problemos: šiai problemų kategorijai yra priskirtinos tos, kurių neišsprendus *negali būti kompleksiskai sprendžiamos visos kitos problemos*.

Visuose Lietuvos regionuose šiuo metu labai aiškiai pasireiškia *pramonės plėtros, nedarbo ir užimtumo bei verslumo ir verslo aktyvinimo* problemos. Būtent šios problemos šiuo metu turėtų būti laikomos *prioritetinėmis* socialinės ir ekonominės raidos regionuose problemomis.

Minėtųjų problemų priskyrimą prioritetinių problemų kategorijai lemia šios aplinkybės:

- aukštas nedarbas ir skurdas riboja galimybes geriau panaudoti šalyje bei atskiruose regionuose turimų žmogiškųjų išteklių potencialą, skatina pernelyg smarkiai, sparčiai, o kartu ir pavojingai didėjančią socialinę ir ekonominę diferenciaciją ir net poliarizaciją visuomenėje, taip pat riboja galimybes didinti perkamumą ir skatinti vartojimo didėjimą, kartu toliau aktyvinti gerovės kėlimą; didelis nedarbas ir skurdas reiškiasi kaip vienas iš žemą darbo apmokėjimo lygį palaikančių veiksnių, o tai savo ruožtu toliau riboja skurdo mažinimą ir gerovės didinimą,
- nepakankamas verslumas ir verslo (ypač smulkaus ir vidutinio) skatinimo ir palaikymo stoka riboja galimybes kurti naujas darbo vietas, inicijuoti inovacijas, įgyvendinti praktikoje naujas mokslo idėjas transformuojant jas į komercializuotinus aukštu technologiskumu pasižyminčius produktus: nepakankamas verslo plėtojimas, viena vertus, riboja galimybes plėsti užimtumą tradicinėse gamybos, paslaugų, prekybos ir amatų sri-

tyse, kita vertus, trukdo spartinti techninę pažangą, kartu riboja informacinių ir pažangių technologijų sklaidą bei ūkio modernizavimą, mažina galimybes vis didesniu mastu kurti didelės pridėamosios vertės produktus,

- nepakankama pramonės, ypač modernios pramonės, plėtra smarkiai riboja galimybes užtikrinti aukštą masinio užimtumo lygį technologiniu požiūriu sąlyginai stabiliam ūkio sektoriuje, galimybes kurti ir dideliu mastu įgyvendinti pažangias technologijas kartu užtikrinant didelės pridėamosios vertės produktų gamybos ir eksporto didėjimą; nepakankama pramonės plėtra ir kokybinės modernizacijos mastai jau dabar, o ateityje dar didesniu mastu gali neigiamai paveikti visuomenės socialinės struktūros pokyčius ir smarkiai pakenkti visuomenės intelektinei raidai (silpno pramoninio potencialo sąlygomis neįmanoma sėkmingai plėtoti mokslo ir studijų sistemos, mažėja jaunosios kartos aukštos kvalifikacijos specialistų galimybės savo intelektualinius gebėjimus pritaikyti gimtojoje šalyje).

Prioritetinių problemų nustatymas leidžia tapachiai apibrėžti svarbiausias socialinės ir ekonominės raidos aktyvinimo regionuose priemonių kryptis.

Suvokiant tai, kad prioritetinės problemos rodo pramonės plėtros stoką, nedarbą ir užimtumo galimybių, taip pat verslumo ir verslo aktyvinimo nepakankamumą, galima teigti, kad svarbiausiomis socialinei ir ekonominei raidai aktyvinti regionuose skirtų priemonių kryptimis yra laikytinos:

- užimtumo ir verslumo skatinimo priemonės, skirtos aktyvinti socialinę ir ekonominę raidą regionuose,
- pramonės plėtros politikos priemonės, skirtos aktyvinti socialinę ir ekonominę raidą regionuose.

Priemonės, priskirtinos šioms dviem kryptims, yra *kompleksinio pobūdžio* ir yra tiek tiesiogiai, tiek netiesiogiai orientuotos į *visų* išvardytų problemų sprendimą. Tai reiškia, kad aktyvinant socialinę ir ekonominę raidą *kiekviename* regione iš esmės gali būti kompleksiskai įgyvendinamos abiem pažymėtoms kryptims priskirtos priemonės: aktyvinant socialinę ir ekonominę raidą, kiekviename regione gali būti įgyvendinami priemonių *kompleksai*, savo turiniu reprezentuojantys abi minėtas kryptis.

Svarbiausiomis priemonėmis, skirtomis *skatinti užimtumą ir verslumą* socialinės ir ekonominės raidos aktyvinimo regionuose sąlygomis, laikytinos šios:

- smulkaus verslo įmonių socialiai orientuotų tinklų kūrimas ir plėtojimas,
- regionų infrastruktūros raidos projektų įgyvendinimas,

- viešųjų darbų sektoriaus sukūrimas ir tolesnis plėtojimas.

Svarbiausiomis pramonės plėtros politikos priemonėmis, skirtomis aktyvinti socialinę ir ekonominę raidą regionuose, laikytinos šios:

- regioninių pramonės mazgų ir daugiašakių klasterių kūrimas bei plėtojimas,
- socialiai orientuotų pramonės tinklų kūrimas ir plėtojimas.

Suvokiant, jog kiekviename regione įgyvendintinos socialinei ir ekonominei raidai aktyvinti skirtos priemonės turi sudaryti *darnius kompleksus*, galima teigti, kad tokių priemonių ir jų kompleksų parengimas ir įgyvendinimas reikalauja *specialios politikos*, kuri atsižvelgtų tiek į kiekvieno regiono ypatumus, tiek ir į tai, kad visos socialinei ir ekonominei raidai aktyvinti regione įgyvendintinos priemonės turi būti tarpusavyje suderintos. Tai reiškia, kad tokios specialios politikos esmė – kiekvienam regionui parengti tam tikrą „standartinių“ priemonių, reprezentuojančių minėtąsias dvi kryptis, *komplektą* ir numatyti tinkamiausias sąlygas įgyvendinti į tokį komplektą įtrauktas priemones.

Tinkamiausių sąlygų socialinei ir ekonominei raidai aktyvinti numatymas lemia tai, kad kiekvienas regionas gali būti traktuojamas kaip konkrečiam aktyvinimo priemonių komplektui skirta „oazė“, o tai kartu reiškia, jog socialinei ir ekonominei raidai regionuose aktyvinti skirta *specialioji politika* gali būti vadinama „oazių“ politika.

Savaime suprantama, „oazės“ sąvoka gali būti taikoma tiek *regionui*, tiek *tarpreigioniniam verslo sektoriui*; pastaruoju atveju galima svarstyti „oazių“ politikos parengimo ir įgyvendinimo galimybes aktyvinant konkretaus verslo sektoriaus raidą. Kartu pažymėtina, kad apskritai „oazių“ politikos sąvoka yra taikytina regionų socialinės ir ekonominės raidos aktyvinimo problemoms spręsti.

Taigi „oazių“ politikos parengimas ir įgyvendinimas gali būti vertinamas kaip būdas realiai aktyvinti socialinę ir ekonominę raidą regionuose, tuo tikslu kiekvienam konkrečiam regionui pritaikant įvairias socialinės ir ekonominės raidos priemones, jas komplektuojant į suderintus kompleksus.

2. Socialinės ir ekonominės raidos regionuose aktyvinimas užimtumo ir verslumo skatinimo priemonėmis

Užimtumo ir verslumo skatinimo galimybės aktyvinant socialinę ir ekonominę raidą regionuose. Socialinės ir ekonominės raidos aktyvinimo šalies regionuose dėlei būtina išspręsti (arba bent kryptingai spręsti) labai sudėtingas *nedarbo bei skurdo mažinimo*

problemas. Šių problemų sprendimas turi būti traktuojamas kaip *prioritetinė* socialinės ir ekonominės politikos, skirtos modernizuoti visuomenę, kryptis.

Nedarbo bei skurdo mažinimas – kompleksinė ir labai sudėtinga problema, pasireiškianti tuo, kad:

- tiek šalies, tiek ir kiekvieno regiono mastu realiai egzistuojanti *darbo vietų struktūra ir turimas darbo vietų skaičius neatitinka darbo išteklių struktūros, jų kvalifikacinio potencialo, gebėjimų*; be to, atskirais atvejais pasireiškia šios neatitikties didėjimo tendencija (ypač pažymėtina, kad tokia neatitiktis pasireiškia dvejopai: viena vertus, smarkiai didėja masiniam bei aukštos kvalifikacijos nereikalaujančiam darbui skirtų darbo vietų deficitas, kita vertus, didėja specifinio profilio aukštos kvalifikacijos specialistų deficitas – tai savo ruožtu pradeda reikštis kaip atskirų verslo bei viešojo sektoriaus sričių plėtrą ribojantis veiksnys; tokia dvejopa neatitiktis kartu parodo didėjančią situacijos darbo rinkoje sudėtingumą bei tas potencines socialinės ir ekonominės raidos grėsmes, kurias lemia darbo išteklių struktūros, raidos tendencijų ir užimtumo galimybių nesuderinamumas),
- daugumai užimtumo sektorių būdingas tiek absoliučiai, tiek ir santykinai žemas darbo apmokėjimo lygis (tokioje situacijoje negali iš esmės kilti gyventojų perkamoji galia, o tai stabdo tolesnę socialinę ir ekonominę raidą); be to, daugeliu atvejų pasireiškia didėjanti realių žmogaus gaunamų pajamų neatitiktis tiems poreikiams, kuriuos lemia tiek elementarios biofiziologinės, tiek ir sparčiai kintančios socialinės reikmės: didėja žmogaus darbo vertės santykinis nuvertėjimas, o tai savo ruožtu reiškiasi ir kaip skurdo didėjimą eskanuojantis veiksnys, ir kaip motyvacinį dirbti bei tobulėti mažinantis veiksnys,
- vis didesniu mastu pasireiškia *verslumo* stoka, rodanti, kad daugelis žmonių prioritetus teikia ne savarankiško verslo kūrimui ir plėtojimui, o samdomajam darbui: tai reiškia, kad sprendžiant užimtumo problemas negalima pernelyg didelių vilčių sieti vien tik su naujų verslų (ypač smulkaus verslo srityje) kūrimu, bet būtina siekti tiek didinti samdomajam darbui skirtų darbo vietų skaičių, tiek ir stengtis šių darbo vietų struktūrą pritaikyti realioms poreikiams bei susiformavusiai darbo išteklių struktūrai,
- vis didesniu mastu pasireiškia neigiamų demografinių pokyčių poveikis, taip pat didėjantis neigiamų socialinių reiškinių (asocia-

lumas įvairiomis formomis, bloga kriminogeninė padėtis) poveikis situacijai tiek darbo rinkoje, tiek ir užimtumo srityje: viena vertus, smarkiai daugėja žmonių, kurių gebėjimai dirbti pagal sparčiai didėjančius ir besikeičiančius reikalavimus smarkiai mažėja, kita vertus, didėja vis labiau kokybiškai ir produktyviai galinčių ir norinčių dirbti žmonių deficitas,

- pasireiškia vis didėjantys finansinių išteklių, kurie būtų reikalingi nedarbui ir skurdui mažinti, poreikiai (finansiniai ištekliai, reikalingi kurti darbo vietas, kryptingai parengti darbo išteklius įvairiomis mokymo, perkvalifikavimo, konsultavimo formomis, įgyvendinti kitas verslo bei užimtumo rėmimo priemones).

Nedarbo bei skurdo mažinimo problemai spręsti turi būti parengtos ir įgyvendintos įvairios priemonės *užimtumo ir verslumo skatinimo* srityje: būtent užimtumo ir verslumo skatinimas yra traktuotini kaip svarbiausieji nedarbo bei skurdo mažinimo veiksniai, nes:

- nedarbas ir skurdas turi būti mažinamas plėtojant *užimtumą*, prioritetus teikiant *užimtumo masiškumui* bei *užimtumui orientuojantis į brangų darbą*,
- užimtumas turi būti didinamas plėtojant *verslumą*, prioritetus teikiant tiek verslininkų ir verslo subjektų skatinimui plėsti savo verslą, kurti naujus verslus, steigti naujas darbo vietas, tiek skatinimui kurti savo verslą tuos žmones, kurie anksčiau nėra buvę verslininkais ir neturi verslininkystės patirties.

Užimtumo ir verslumo skatinimo reikšmingumo suvokimas lemia tai, kad socialinės ir ekonominės raidos aktyvinimo regionuose dėlei turi būti parengtos ir įgyvendintos būtent *užimtumui ir verslumui skatinti skirtos priemonės*.

Skatinant užimtumą ir verslumą ypatingas dėmesys turėtų būti skiriamas kelioms veiklos kryptims:

1. Smulkaus ir vidutinio verslo plėtojimo srityje:

- naujų smulkaus ir vidutinio verslo įmonių steigimo ir ką tik įsteigtų (veikiančių trumpiau nei 3 metus) rėmimas suteikiant įvairias lengvatas bei kryptingą paramą, veikiančių smulkaus ir vidutinio verslo įmonių (veikiančių ilgiau nei 3 metus) modernizavimo palaikymas suteikiant kryptingą paramą, skirtą technologijoms atnaujinti, kokybei gerinti, inovacijoms plėtoti,
- smulkaus ir vidutinio verslo įmonių rėmimas atsižvelgiant į regionų plėtros prioritetus bei ypatybes, taip pat skatinant suderintą kiek-

vieno regiono socialinę ir ekonominę plėtrą bei užtikrinant efektyvų regioninio verslo plėtros potencialo panaudojimą,

- darbo išteklių parengimo įvairialypei veiklai smulkiame ir vidutiniame versle rėmimas numatant sukurti ir įgyvendinti nepertraukiamo kvalifikacijos ugdymo sistemą, skirtą užtikrinti smulkiame ir vidutiniame versle dirbančių arba dirbsiančių asmenų kvalifikacijos atitiktį šiuolaikiniams reikalavimams,
- smulkaus ir vidutinio verslo fizinės infrastruktūros plėtojimo rėmimas,
- smulkaus ir vidutinio verslo paramos sistemos plėtra ir šios sistemos rėmimas prioritetinių dėmesį skiriant finansinės paramos galimybių plėtojimui, informacinei ir konsultacinei paramai, taip pat paramai teikiant juridines, marketingo, audito ir apskaitos paslaugas bei paslaugas išperkamosios nuomos, draudimo ir kitose srityse;

2. Užimtumo užtikrinimo srityje:

- užimtumo gebėjimų didinimas aktyvinant darbo rinkos politiką, tobulinant darbo rinkos institucijas, profesinį rengimą bei kuriant nepertraukiamo kvalifikacijos ugdymo ir kėlimo (nepertraukiamo nuolatinio mokymosi) sistemą,
- darbo vietų kūrimo skatinimas sudarant palankias teises, ekonomines, socialines ir psichologines sąlygas kurti naujas darbo vietas, atitinkančius visuomenės ir darbo rinkos poreikius,
- žmogiškųjų išteklių panaudojimo didinimas numatant plėtoti gebėjimus prisitaikyti prie technologinių ir socialinių bei kultūrinių pokyčių, šiuo tikslu plėtojant įvairias lanksčias darbo organizavimo ir apmokėjimo formas, tobulinant karjeros planavimo ir kryptingo kvalifikacijos kėlimo bei perkvalifikavimo sistemas, įgyvendinant nevisiško gebėjimo prisitaikyti prie struktūrinių bei esminių kokybinių pokyčių neigiamoms pasekmėms sušvelninti skirtas priemones,
- prioritetų saugioms ir sveikoms darbo sąlygoms teikimas, saugos darbe užtikrinimas, nelaimingų atsitikimų ir profesinių ligų prevencija,
- jaunimo (jaunų specialistų) prisitaikymo prie darbo aplinkos bei gebėjimų sėkmingai įsiliesti į darbo rinką ir į darbo veiklą plėtojimas,
- įvairių grupių atstovų lygių teisių darbo rinkoje ir darbo veikloje užtikrinimas (moterų ir vyrų, skirtingo amžiaus žmonių, įvairioms etninėms, konferencinėms grupėms, įvai-

- riems socialiniams sluoksniams priklausančių žmonių lygių teisių užtikrinimas),
 - socialinės partnerystės ir darbo santykių tobulinimas,
 - socialinio draudimo sistemų tobulinimas didinant užimtumą (ypatingas dėmesys turėtų būti skiriamas kaupiamajam pensijų draudimui, nedarbo, sveikatos ir nelaimingų atsitikimų draudimui, kitiems socialinio draudimo atvejams),
 - vietinių užimtumo iniciatyvų skatinimas, jų sistemos sukūrimas ir plėtojimas apimant tokias priemones kaip vietiniams socialiniams ir ekonominiams poreikiams atskleisti bei jiems patenkinti plėtojant užimtumą ir verslumą skirtų projektų parengimas, vietinių iniciatyvų skatinimas bei vietinėms iniciatyvoms įgyvendinti palankaus psichologinio klimato plėtojimas (šalyje turi būti sudaryta vietinių iniciatyvų visokeriopo skatinimo ir palaikymo atmosfera); vietinių užimtumo iniciatyvų palaikymas valstybės rėmimo bei Europos Sąjungos struktūrinių fondų panaudojimo priemonėmis;
3. Skurdo mažinimo srityje:
- skurdo mažinimas viešosios politikos priemonėmis numatant atitinkančias ūkio plėtrą, regioninės politikos ir kaimo gyventojų rėmimo, fiskalinės politikos, gyventojų pajamų politikos, darbo rinkos politikos, socialinės paramos, socialinių paslaugų ir integracijos, teisinės paramos, švietimo ir profesinio mokymo, sveikatos priežiūros priemones,
 - paramos labiausiai skurstančioms gyventojų grupėms teikimas numatant ypatingą dėmesį skirti tokioms grupėms kaip vaikai, bedarbiai ir jų šeimos, smulkūs žemdirbiai, senatvės ir invalidumo pensininkai, asmenys, gaunantys pernelyg mažas pajamas, „paribio“ žmonės;
4. Regioninės politikos srityje:
- palankių sąlygų investicijoms į regionų socialinę ir ekonominę raidą užtikrinimas ypatingą dėmesį skiriant investicijų prioritetų pagrįstumui, investicijų marketingui bei jų skatinimui, investicijoms patrauklios aplinkos sudarymui,
 - regionų fizinės (techninės) ir socialinės infrastruktūros plėtojimas įgyvendinant suderintos plėtrą principus ir numatant parengti ir įgyvendinti priemones, skirtas tiek regionų kelių tinklų, telekomunikacijų ir elektros energijos perdavimo, šilumos gamybos ir perdavimo, vandentiekio, kanalizacijos,

nuotekų ir oro valymo pajėgumų sistemoms kurti ir modernizuoti, tiek regionų ūkio sistemų ekologizuoti, tiek ir socialinės infrastruktūros sistemoms kurti bei plėtoti, taip pat verslo ir viešojo sektoriaus plėtrą rėmimo ir palaikymo infrastruktūrai plėtoti,

- valstybės valdymo ir savivaldybių institucijų veiklos administruojant regionų plėtrą tobulinimas, kompleksinis regionų žmogiškųjų išteklių tobulinimas įgyvendinant žinių visuomenės kūrimo nuostatas visose žmogiškųjų išteklių tobulinimo srityse ir kiekviename regione sukuriant tapačią mokymo, taip pat profesinio mokymo, mokslo ir studijų, taip pat kvalifikacijos kėlimo ir perkvalifikavimo sistemą.

Be minėtųjų veiklos krypčių, gana svarbiomis užimtumui ir verslumui skatinti skirtos veiklos kryptimis laikytinos ir kitos; kartu pažymėtina, jog būtent išvardytos kryptys apima esminius socialinės ir ekonominės raidos regionuose aktyvinimo užimtumo ir verslumo skatinimo priemonėmis segmentus.

Apibendrinant išdėstytus teiginius gali būti nurodytos kelios užimtumui ir verslumui skatinti skirtos kompleksinės priemonės, kurios *akumuliuoja* išvardytąsias smulkias ir vidutinio verslo plėtojimo, užimtumo užtikrinimo, skurdo mažinimo, regioninės politikos įgyvendinimo idėjas ir yra *kompleksinio pobūdžio* bei gali būti vertinamos kaip *kompleksiškai reprezentuojančios visas išvardytąsias* kryptis. Tokiomis kompleksinėmis priemonėmis laikytinos:

- smulkias verslo įmonių socialiai orientuotų tinklų kūrimas ir plėtojimas, regionų infrastruktūros raidos projektų įgyvendinimas,
- viešųjų darbų sektoriaus sukūrimas ir tolesnis plėtojimas.

Šios priemonės yra ne tik kompleksinio pobūdžio, bet ir pasižymi tuo, kad jų įgyvendinimas, viena vertus, *nerikalauja didelių investicijų*, antra vertus, gali per palyginti trumpą laiką užtikrinti *didelę socialinę*, taip pat ir *ekonominę naudą*. Būtent dėl šios priežasties minėtoms priemonėms yra teiktini prioritetai.

Smulkias verslo įmonių socialiai orientuotų tinklų kūrimas ir plėtojimas. Socialinės ir ekonominės raidos regionuose aktyvinimas užimtumo ir verslumo skatinimo priemonėmis turi būti orientuotas į *kompleksinį* tiek užimtumo, tiek ir į verslumo skatinimą bei palaikymą. Tokią orientaciją galima įgyvendinti įvairaus pobūdžio priemonėmis, tarp jų – kuriant ir plėtojant *socialiai orientuotus smulkias verslo įmonių tinklus*.

Smulkias verslo įmonių socialiai orientuotas tinklas gali būti suprantamas kaip *smulkias verslo įmonių grupė*, kurioje visoms šiai grupei priklausančioms įmonėms yra *centralizuotai teikiamos vadybinio pobūdžio paslaugos – konsultacinės, marketingo, paslaugos*

apskaitos ir audito srityje, juridinės paslaugos, taip pat paslaugos naudojantis biuro patalpomis, orgtechnika, informacinėmis priemonėmis.

Tai pačiai grupei priklausančioms smulkaus verslo įmonėms minėtos paslaugos centralizuotai gali būti teikiamos *lengvatinėmis* sąlygomis, o tai atskleidžia *socialinę* viso šių įmonių tinklo orientaciją: socialinės orientacijos prasmę šiuo atveju atskleidžia tai, kad smulkaus verslo įmonėms socialinių tikslų dėlei sudaroma galimybė mažinti išlaidas ir užsitikrinti naudojimąsi minėtomis paslaugomis įgyvendinant aukštus šių paslaugų kokybės standartus. Tai kartu reiškia, kad šioms įmonėms ne tik sudaromos palankios jų veiklos sąlygos, bet ir prielaidos jas steigti ir joms vadovauti tiems asmenims, kurie neturi nei vadybinių gebėjimų, nei norų ir galimybių prisiimti vadybines funkcijas.

Tokių įmonių sujungimas į tam tikrą grupę atskleidžia *integruotą* šios grupės pobūdį, o tai leidžia teigti, kad tokios įmonės sudaro tam tikrą *integruotą socialiai orientuotą tinklą*. Smulkaus verslo įmonių socialiai orientuotų tinklų kūrimo ir tolesnio plėtojimo prasmę rodo šios aplinkybės:

- asmenys, neturintys vadybinio pasirengimo, vadybinių gebėjimų bei galimybių gerai administruoti verslą, įgauna galimybę *sukurti ir vėliau išplėtoti savo verslą*: smulkaus verslo įmonės integravimas į tinklą leidžia pačiam verslo subjektui supaprastinti savo verslo administravimą ir skirti dėmesį bei turimus išteklius išimtinai *savo verslo produktui kurti*, o tai suteikia papildomas galimybes užtikrinti paties verslo sėkmę ir pasiekti aukštesnį jo konkurencingumo lygį,
- centralizuotas vadybinio pobūdžio paslaugų tiekimas tinklui priklausančioms smulkaus verslo įmonėms, ypač įgyvendinant lengvatinio šių paslaugų teikimo idėją, atskleidžia *socialinį* tokio tinklo sukūrimo ir plėtojimo turinį: toks tinklas yra kuriamas ir plėtojamasis ne vien tik ekonominių verslo rezultatų pasiekimo dėlei, bet ir tam, kad žmonės, anksčiau neturėję polinkių verslininkystei, būtų integruoti į verslą, užsitikrintų užimtumą sau bei sukurti papildomas darbo vietas,
- integruotų ir socialiai orientuotų tinklų kūrimas ir plėtojimas teikiant lengvatas smulkaus verslo įmonėms, kurios priklauso šiems tinklams (lengvatos pasireiškia tiek tuo, jog lengvatinėmis sąlygomis centralizuotai teikiamos vadybinio pobūdžio paslaugos, tiek ir tuo, jog smulkaus verslo įmonėms apskritai taikomos tam tikros mokesčių ir kitos lengvatos), gali būti suprantamas kaip veiksminga *smulkaus verslo rėmimo* priemonė

(lengvatinis vadybinio pobūdžio paslaugų teikimas gali būti įgyvendinamas tiek naudojant tinklo viduje sutelktas lėšas, tiek gaunant tam tikrą valstybės paramą, tiek pritraukiant Europos Sąjungos struktūrinių fondų lėšas),

- smulkaus verslo įmonių tinklai gali laikui bėgant tapti *savarankiškais* jau nebe smulkaus, o vidutinio ir net sąlyginai stambaus verslo *subjektais*, pasižyminčiais išplėtotą vidine kooperacija, specializacija, vadybine ir kita bendro naudojimo infrastruktūra: tokių tinklų plėtra gali būti svarbi prielaida modernizuojant verslą ir didinant jo socialinį ir ekonominį reikšmingumą,
- smulkaus verslo įmonių socialiai orientuoti tinklai gali būti traktuojami kaip *moderni verslo inkubatorių forma*: šiuo atveju suvokiama, kad *prioritetinė* tokio tinklo paskirtis – *inkubuoti* (ugdyti) *naujus verslo subjektus* ir netgi *naujus verslus* paremiant tokius inkubavimo (ugdymo) procesus įvairiomis palaiškymo priemonėmis (minėtuose tinkluose, kaip ir verslo inkubatoriuose, inkubuojamiems verslo subjektams yra teikiama visokeriopa pagalba, reikalinga kuriant ir plėtojant naują verslą).

Išvardytos aplinkybės rodo smulkaus verslo įmonių socialiai orientuotų tinklų kūrimo ir tolesnio plėtojimo prasmę ir kartu leidžia suvokti bei pagrįsti tokių tinklų kūrimo ir plėtojimo tikslingumą. Tokių tinklų kūrimas ir plėtojimas gali būti vertinamas kaip veiksminga užimtumo ir verslumo skatinimo priemonė, nes:

- sudaromos prielaidos į savarankišką verslą įtraukti naujus žmones ir taip kurti naujas darbo vietas,
- sudaromos prielaidos įvairių kooperacijos ir partnerystės formų įgyvendinimo priemonėmis modernizuoti smulkaus verslo sektorių, gerinti jame kuriamų produktų kokybę ir užtikrinti jo konkurencingumą,
- panaudojamos papildomos galimybės didinti gyventojų pajamingumą, perkamąją galią, kartu aktyvinant ekonominius mainus,
- formuojamos iniciatyvumo ir verslumo ugdymo bei skatinimo tradicijos, skleidžiama modernios verslininkystės kultūra, plėtojami šiuolaikiški verslo etikos standartai ir ugdoma moderni verslininkų kvalifikacija,
- sudaromos prielaidos kryptingai ir veiksmingai panaudoti smulkų bei vidutinį verslą, taip pat regionų plėtrai remti skirtas lėšas (tiek valstybės ar savivaldybių, tiek ir Europos Sąjungos struktūrinių fondų lėšas).

Smulkaus verslo įmonių socialiai orientuoti tin-

kļai gali būtī tiek *daugiašakiai*, tiek ir *specializuoti*: daugiašakiauose tinkluose gali veikti įvairios smulkių amatų, gamybos, paslaugų, taip pat prekybos ir kitokios įmonės, savo verslo orientacijomis apimančios daugelį skirtingų ūkio šakų, o specializuoti tinklai gali pasižymėti šakinės specializacijos pranašumu. Tiek daugiašakiai, tiek specializuoti tinklai, kuriami ir plėtojami konkrečiuose regionuose, turi būti orientuoti į regionuose išryškėjusias ar ryškėjančias socialinės ir ekonominės raidos reikmes bei į konkrečias galimybes kurti ir plėtoti šiuos tinklus, į juos iš dalies integruojant jau veikiančias pavienes smulkaus verslo įmones bei steigiant naujus smulkaus verslo subjektus.

Kuriant ir plėtojant smulkaus verslo įmonių socialiai orientuotus tinklus turėtų būti skubos tvarka atlikti tam tikri paruošiamieji darbai. Svarbiausi iš jų laikytinas *smulkaus verslo įmonių socialiai orientuotų tinklų kūrimo ir tolesnės plėtros programos* parengimas ir įgyvendinimas; savo ruožtu rengiant tokią programą turi būti atlikti įvairaus pobūdžio darbai:

- kiekvieno regiono mastu turi būti įvertinti *poreikiai* ir nustatytos *galimybės* plėsti smulkaus verslo sektorių numatant dalį jau veikiančių bei dalį ateityje susikursiančių smulkaus verslo įmonių jungti į atitinkamus tinklus, kuriuose būtų organizuotas centralizuotas vadybinio pobūdžio paslaugų teikimas į atitinkamus tinklus integruotiems smulkaus verslo subjektams; tokie poreikiai ir galimybės turi būti apibrėžiamos tiek artimiausiam laikotarpiui, tiek ir tolesnei perspektyvai (iki 3–5 metų),
- kiekvieno regiono mastu turi būti nustatyti finansiniai ištekliai, kurie būtų reikalingi smulkaus verslo įmonių socialiai orientuotiems tinklams sukurti ir plėtoti numatant įgyvendinti *lengvatinėmis* sąlygomis centralizuotai teiktinų vadybinio pobūdžio paslaugų įgyvendinimo modelį bei kitas smulkaus verslo rėmimo priemones (turi būti įvertinti ne tik finansinių išteklių poreikiai, bet ir numatytos galimybės atitinkamas lėšas arba sukaupti, arba skirti iš valstybės arba savivaldybių biudžetų bei iš Europos Sąjungos struktūrinių fondų),
- turi būti parengta teisinė bazė, reikalinga smulkaus verslo įmonių socialiai orientuotiems tinklams kurti, administruoti ir plėtoti.

Smulkaus verslo įmonių socialiai orientuotų tinklų kūrimas ir tolesnis plėtojimas turėtų būti vertinamas kaip svarbi ir veiksminga užimtumo ir verslumo skatinimo kryptis tiek trumpalaikės, tiek ir ilgalaikės perspektyvos požiūriu. Šiai kryptčiai turėtų būti skiriamas prioritetas dėmesys aktyvinant socialinę ir ekonominę raidą.

Regionų infrastruktūros raidos projektų įgyvendinimas. Esminė sąlyga aktyvinti socialinę ir ekonominę raidą regionuose – visapusiškai plėtoti regionų infrastruktūrą, šiuo tikslu parengti ir įgyvendinti atitinkamus regionų infrastruktūros raidos projektus.

Regionų infrastruktūros tobulinimas turi įtakos socialinei ir ekonominei pažangai bei raidai dviem požiūriais:

- infrastruktūros tobulinimas leidžia modernizuoti ir sukurti kokybiškai naują regiono socialinės ir ekonominės raidos *aplinką* sudarant palankias sąlygas toliau plėtoti tiek verslą, tiek ir viešąjį sektorių: tobulesnė regiono infrastruktūra reiškiasi kaip esminis *visos regiono socialinės ir ekonominės sistemos* modernizavimo ir plėtojimo *katalizatorius*; esant tobulesnei regiono infrastruktūrai atsiranda gerokai daugiau galimybių ateityje pritraukti papildomas investicijas į regiono socialinę ir ekonominę sistemą, o tai reiškia, kad tobulinant infrastruktūrą toliau aktyvinama regiono socialinė ir ekonominė raida,
- tobulinant infrastruktūrą atsiranda daug papildomų galimybių suaktyvinti socialinę ir ekonominę raidą, nes pačios infrastruktūros tobulinimas, kaip ekonominis procesas, sudaro sąlygas pritraukti *investicijas*, skirtas tiesiogiai infrastruktūros objektams, ir tai kartu reiškia, jog infrastruktūros tobulinimas apima naujų darbo vietų sukūrimą (vykstant infrastruktūros objektų projektavimo, statybos, rekonstrukcijos bei remonto darbams) bei darbo vietų modernizavimą infrastruktūros sektoriuje: galima teigti, kad infrastruktūros tobulinimas leidžia tiesiogiai išplėsti užimtumo ir verslumo galimybes bei teigiamai paveikti socialinės ir ekonominės raidos aktyvinimą.

Regionų infrastruktūros tobulinimas gali būti plėtojamas dviem kryptimis:

- fizinės (techninės) infrastruktūros tobulinimas, apimantis kelių (apskritai – transporto) tinklo, energijos gamybos ir perdavimo pajėgumų bei telekomunikacijų ir ryšių sistemų, vandentiekio ir kanalizacijos, nuotekų ir oro valymo bei kitų sistemų tobulinimą,
- socialinės ir intelektinės infrastruktūros tobulinimas, apimantis tiek socialinės paskirties sistemų (švietimas, sveikatos ir socialinė sauga, kultūros ir meno raida), tiek ir įvairių intelektinės paskirties sistemų, taip pat ir verslo, regioninės plėtros ir inovacijų, tobulinimą.

Vertinant socialinės ir ekonominės raidos regionuose aktyvinimo galimybes ypač daug dėmesio turėtų būti skiriama plėtoti tokias infrastruktūros grandis, kurios atlieka *žmogiškųjų išteklių tobulinimo ir plėtojimo* bei *verslo rėmimo ir modernizavimo* funkcijas: kiekviename regione turėtų būti sukurta ir toliau plėtojama į ilgalaikės perspektyvos požiūriu įvertintus poreikius orientuota mokymo (taip pat profesinio mokymo), mokslo ir studijų, nepertraukiamo kvalifikacijos kėlimo ir perkvalifikavimo įstaigų sistema, taip pat verslo konsultavimo, projektavimo ir kitokio rėmimo funkcijas vykdančių įstaigų tinklas. Beje, tokių tinklų kūrimas ir tolesnis plėtojimas yra esminė sąlyga ruošiantis pasinaudoti Europos Sąjungos struktūrinių fondų lėšomis ir plėtoti socialinę bei ekonominę pažangą regionuose.

Suvokiant, jog regionų infrastruktūros raida yra esminis socialinės ir ekonominės raidos aktyvinimo veiksnys, šalies mastu tikslinga skubos tvarka parengti ir pradėti įgyvendinti *regionų infrastruktūros raidos programą*, kurią rengiant turi būti atlikti tam tikri prioritetinės reikšmės darbai:

- kiekvieno regiono mastu turi būti nustatyti *poreikiai* tobulinti infrastruktūrą ir įvertintos *galimybės* šiuos poreikius patenkinti tiek regione sukaupto ekonominio potencialo panaudojimo pagrindu, tiek ir pritraukiant atitinkamas valstybės biudžeto, Europos Sąjungos struktūrinių fondų lėšas bei kitus finansavimo šaltinius,
- kiekviename regione turėtų būti parengti *prioritetiniai* regiono infrastruktūros raidos projektai, kuriems įgyvendinti būtų galima skirti prioritetinį dėmesį, taip pat pritraukiant Europos Sąjungos struktūrinių fondų lėšas,
- šalies mastu turėtų būti parengti regionų infrastruktūros plėtojimo *kompleksiniai projektai*, kuriuose turėtų būti numatyta įgyvendinti atskirų regionų infrastruktūrai tobulinti skirtus *vietinius projektus*: kompleksiniams projektams parengti būtų galima sutelkti išteklius šalies socialinei ir ekonominei raidai ypač reikšmingiems regioniniams projektams įgyvendinti bei geresnei regionų plėtros administravimo kokybei užtikrinti,
- turėtų būti suformuota regionų infrastruktūros raidai skirtų projektų rengimo ir įgyvendinimo *monitoringo ir administravimo sistema*.

Minėtieji, taip pat ir kiti darbai, ypač atlikus juos skubos tvarka, būtų esminė prielaida suaktyvinti socialinę ir ekonominę raidą šalies regionuose.

Viešųjų darbų sektoriaus sukūrimas ir tolesnis plėtojimas. Siekiant suaktyvinti socialinę ir ekonominę raidą regionuose, taip pat ieškant būdų suma-

žinti neigiamas nedarbo pasekmes, būtina išplėtoti *viešųjų darbų sektorių* numatant, jog šio sektoriaus plėtra leis:

- mažinti nedarbą sudarant sąlygas aprūpinti išankstinio mokymo ir specialios kvalifikacijos nereikalaujančiu darbu tuos žmones, kurie dėl įvairių priežasčių yra netekę darbo vietų arba gyvendami ypač sunkiomis sąlygomis pageidauja dirbti viešuosius darbus ir gauti papildomų pajamų,
- sudaryti papildomas prielaidas nedidelėmis sąnaudomis veiksmingai tvarkyti miestų, miestelių ir kitų gyvenviečių aplinką, palaikyti švarą ir tvarką viešose vietose, teikti kai kurias socialinės kilmės paslaugas gyventojams (paprasti remonto darbai, atskiros paslaugos socialinės rūpybos ir slaugos srityje, pagalba socialiai remtiniams, neįgaliems asmenims ir kt.).

Viešųjų darbų sektoriaus sukūrimas turi būti traktuojamas kaip *laikino* pobūdžio priemonė, skirta *per trumpą laiką* bent iš dalies ir laikinai sumažinti nedarbą ir jo neigiamas ekonomines ir socialines pasekmes.

Kuriant ir plėtojant viešųjų darbų sektorių turėtų būti įgyvendintos kelios esminės nuostatos:

- viešųjų darbų sektorius turėtų būti išplėtotas tuose šalies regionuose, kuriuose realiai labai trūksta darbo vietų (ypač mažuose miesteliuose ir kitose gyvenvietėse, kuriose yra gana daug gyventojų, anksčiau dirbusių šiuo metu jau nebeveikiančiose arba iš esmės restruktūrizuotose stambiose pramonės ir kitose įmonėse),
- viešųjų darbų sektorius turėtų būti skirtas bent laikinai įdarbinti žmones, kurie neturi gebėjimų ar galimybių kurti savo verslą ir neranda darbo vietų (juo labiau labai trūkstant darbo vietų),
- viešųjų darbų sektorius turi būti orientuotas į nekvalifikuotą darbą – tai leidžia pritraukti žmones, neturinčius kvalifikacijos, patirties arba specialių žinių,
- viešųjų darbų sektoriuje galėtų būti įdarbinami pirmiausia *didelio socialinio pažeidžiamumo* žmonės: priešpensinio amžiaus žmonės, neturintys darbo; jauni žmonės, dėl įvairių priežasčių neįsigiję išsilavinimo arba nerandantys darbo, atitinkamai turimą išsilavinimą; asmenys, dėl įvairių priežasčių patekę į ypač sudėtingą socialinę aplinką (asmenys, grįžę iš įkalinimo įstaigų, glaudžiai susiję su asocialia aplinka ir kt.),
- viešųjų darbų sektoriuje turėtų būti atliekami atitinkamų gyvenviečių tvarkymui ir modernizavimui *socialiai* reikšmingi darbai bei

teikiamos gyventojams socialiai svarbios paslaugos.

Viešųjų darbų sektoriaus sukūrimas reikalauja skubos tvarka parengti ir įgyvendinti šalyje atitinkamą *viešųjų darbų sektoriaus sukūrimo ir tolesnės plėtros programą*. Rengiant šią programą turi būti atlikti tam tikri paruošiamieji darbai:

- kiekvienos savivaldybės mastu turi būti įvertinti *poreikiai* turėti viešųjų darbų sektoriuje tam tikrą *darbo vietų skaičių* bei *galimybes* atliekant viešuosius darbus suteikti tam tikras paslaugas arba sukurti tam tikrus produktus; šie poreikiai ir galimybės turi būti apibrėžiamos tiek artimiausiam laikotarpiui, tiek ir tolesnei perspektyvai (iki 3 metų),
- kiekvienos savivaldybės mastu turi būti nustatyti finansiniai ištekliai, reikalingi viešųjų darbų sektoriui plėtoti; šiuo pagrindu gali būti nustatytas bendras finansinių išteklių poreikis plėtoti viešųjų darbų sektorių šalies mastu,
- turi būti parengta teisinė bazė tiek viešųjų darbų sektoriui plėtoti, tiek šiam sektoriui administruoti, tiek ir tiesiogiai viešiesiems darbams vykdyti bei jiems organizuoti,
- turi būti sukurtas ir įgyvendintas veiksmingas viešiesiems darbams skiriamų lėšų panaudojimo kontrolės mechanizmas.

Viešųjų darbų sektoriaus sukūrimas ir plėtra turėtų būti vertinamas kaip į trumpalaikę perspektyvą orientuota gana veiksminga užimtumo skatinimo priemonė.

3. Socialinės ir ekonominės raidos regionuose aktyvinimas pramonės plėtros politikos priemonėmis

Pramonė šiuolaikinėje ūkio sistemoje. Siekiant suaktyvinti socialinę ir ekonominę raidą Lietuvos regionuose būtina parengti ir įgyvendinti atitinkančias pramonės plėtros *politikos* priemones, įgyvendintinas artimoje ateityje (per 3–5 metus), atsižvelgiant į šalyje bei atskiruose regionuose susiklosčiusios situacijos *aktualijas* bei į būtinumą neatidėliotinai spręsti *prioritetines* socialinės ir ekonominės raidos *problemas*.

Rengiant ir įgyvendinant pramonės plėtros *politikos priemones* turi būti atsižvelgta į *bendrą padėtį* Lietuvos pramonės sektoriuje: ši padėtis gali būti apibūdinta nurodant svarbiausias pramonės sektoriui būdingas *pranašumus, trūkumus*, taip pat jos plėtros *galimybes* bei galimas šiai plėtrai kylančias *grėsmes*.

Svarbiausiomis *stipriomis* pramonės sektoriaus savybėmis yra laikytinos šios:

- dalis pramonės pajėgumų pasižymi tinkamumu juos panaudoti kuriant konkurencingą ir eksporto didinimo prasme perspektyvią produkciją: šie pajėgumai savo technologinėmis charakteristikomis atitinka modernios pramonės standartus ir gali būti vertinami kaip technologinis ir materialinis pagrindas plėtoti modernios, geros kokybės produkcijos gamybą bei turėti tinkamas darbo vietas,
- dalis pramonės įmonių pasižymi tuo, kad sukūrė gana stabilias savo produktų įgyvendinimo rinkas tiek šalies viduje, tiek ir užsienyje: ši aplinkybė ypač svarbi vertinant pramonės plėtros perspektyvas, atsižvelgiant į Lietuvos narystę Europos Sąjungoje,
- Lietuvoje yra geros sąlygos aprūpinti pramonės sektorių geros kokybės žmogiškaisiais ištekliais: Lietuvoje yra gana daug įvairių sričių aukštos kvalifikacijos specialistų, sukurtos prielaidos ir sąlygos šiems specialistams rengti,
- Lietuvoje sukurtas gana neblogas pradinis pramonei plėtoti reikalingas techninės infrastruktūros tinklas (transporto, ryšių, logistinių, remonto, statybinių paslaugų tinklas),
- teisinės, mentalinės ir socialinės psichologinės sąlygos pramonės plėtrai daugeliu požiūrių yra laikytinos palankiomis.

Svarbiausiomis *silpnomis* pramonės sektoriaus savybėmis yra laikytinos šios:

- didesnė dalis pramonės pajėgumų yra morališkai pasenę arba fiziškai susidėvėję, jie nėra perspektyvūs pramonės produkcijos kokybės ir konkurencingumo užtikrinimo požiūriu,
- labai menka mokslui imlių produktų gamybos dalis bei tokius produktus gaminančių įmonių dalis,
- menkas darbo našumas ir produktyvumas daugelyje pramonės sektorių (tiek fizine darbo našumo prasme, tiek ir sukuriamos pridėtosios vertės dydžio prasme),
- daugumai specialistų būdingas realios kvalifikacijos ir kompetencijos (tiek profesinės, tiek ir vadybinės) neatitiktis tiek formaliems standartams (išsilavinimo cenzui, įgytai kvalifikacijai ar gebėjimus apibrėžiantiems diplomams, sertifikatams, kitiems dokumentams), tiek ir realioje praktinėje veikloje keltiniems reikalavimams atlikti tam tikras funkcijas ir pasiekti tam tikrą rezultatą užtikrinant aukštą realios kokybės ir efektyvumo lygį; didelė dalis žmogiškųjų išteklių, įtrauktų arba įtrauktinų į pramonės sektorių, pasižymi menkais gebėjimais įvaldyti ir

veiksmingai panaudoti modernias technologijas, sparčiai perimti naujas mentalines nuostatas ir mobiliai prisitaikyti prie vis labiau kylančių reikalavimų ir besikeičiančių technologinių ir informacinių sąlygų (beje, didelės dalies žmoniškųjų išteklių reali kokybė kvalifikacijos, mentalinių gebėjimų, mobilumo ir darbo kultūros prasme yra daug mažesnė negu įsivaizduojama ir teigiama politikų, vietinių verslininkų bei akademinų sluoksnių),

- Lietuvos pramonėje smarkiai stokojama vidinių ryšių tarp atskirų šalyje veikiančių pramoninės veiklos subjektų, tuo labiau – tarp skirtingų pramonės sektorių: Lietuvos pramonė nefunkcionuoja kaip bent kiek stipresniais vidiniais ryšiais pasižyminti sistema; nei valstybė, nei įvairios nevyriausybinės bei verslo organizacijos faktiškai neatlieka jokio koordinuojančio vaidmens (pastarosios organizacijos iš esmės reiškiasi kaip klubinės struktūros, orientuotos į atskirų asmenų bei jų grupių reprezentavimą bei interesų įgyvendinimą),
- realių ryšių tarp pramonės ir tarp mokslo ir studijų sistemos nėra: valstybinė mokslo, tyrimų ir jų rezultatų vertinimo sistema, taip pat aukštojo mokslo ir studijų raidos prioritetai faktiškai nėra orientuojami į ūkio ir pramonės reikmes (nepaisant deklaruojamų mokslo ir pramonės sąveikos prioritetų faktiškai įgyvendinamas mokslo ir studijų raidos modelis esminio teigiamo poveikio pramonės plėtrai neturi),
- realiai susiformavusi pramonės, kaip ir viso verslo, rėmimo infrastruktūra savo teikiamų paslaugų kokybe bei turimu potencialu yra nepakankama (ypač silpnas pramonės plėtrai remti skirtų intelektines paslaugas teikiančių įstaigų ir organizacijų tinklas),
- daugelyje pramonės įmonių gana menkas inovacinės veiklos plėtojimo potencialas,
- finansinių paslaugų sektoriaus lygis nėra pakankamas plėtoti pramonę ir įgyvendinti joje stambius technologinių inovacijų projektus,
- labai trūksta (faktiškai nėra) orientacijos į didelius (ypač regioninius) pramonės raidos projektus siekiant kurti daugiašakio pramoninio verslo kompleksus, realiai plėtojamus klasterius, regioninius pramonės mazgus,
- pramonės plėtrai neteikiama reikiamos politinės ir socialinės reikšmės.

Svarbiausiomis pramonės plėtros *galimybėmis*, į kurias būtina atsižvelgti aktyvinant bendrąją socialinę ir ekonominę raidą šalyje, yra laikytinos šios:

- galimybės kryptingai pasinaudoti stambių užsienio ūkio subjektų interesais plėtoti Lietuvoje, Baltijos regione bei kaimyniniuose regionuose savo pramonės bei kitų gamybos pajėgumų tinklus: siekimas pasinaudoti tokiomis interesais galėtų pasireikšti Lietuvos ūkio subjektų bei valstybinių institucijų bendradarbiavimu parengiant ir įgyvendinant Lietuvoje naujų pramonės ir kitos gamybos pajėgumų sukūrimo ir tolesnės plėtros projektus, kartu užtikrinant užsienio investicijų pritraukimą bei gamybinio potencialo išplėtojimą ir modernizavimą,
- galimybės motyvuoti Lietuvos gyventojus bei ūkio subjektus, turinčius laisvus „užšaldytus“, nepanaudojamus arba neveiksmingai panaudojamus finansinius išteklius, aktyviai dalyvauti investuojant į naujų darbo vietų sukūrimą Lietuvoje, ypač pramonėje: pramonės plėtros dėlei turi būti surastos ir panaudotos papildomos galimybės motyvuoti ir paskatinti laisvomis lėšomis disponuojančius Lietuvos gyventojus bei ūkio subjektus šias lėšas kiek galima didesniu mastu panaudoti investicijoms į Lietuvos pramonę (Lietuvoje turi būti sukurta sistema, realiai skatinanti investicijas ir kapitalo kaupimą Lietuvoje, o ne jo išvežimą į užsienį),
- galimybės kryptingai plėtoti žmoniškųjų išteklių kokybę, ugdyti aukštos kvalifikacijos specialistus, kartu įgyvendinant jų motyvavimo dirbti Lietuvos ūkyje, ypač pramonėje priemones bei sudarant realias prielaidas kvalifikuotiems ir perspektyviems specialistams savo produktyviu ir geru darbu Lietuvoje užsitikrinti aukštą gyvenimo kokybės lygį,
- galimybės tinkamai pasinaudoti Europos Sąjungos parama (tiek pritraukiant finansavimą iš struktūrinių fondų bei programų, tiek ir pasinaudojant konsultacine, technine ir kita parama); galimybės tinkamai pasinaudoti inovacijų plėtojimo, *know-how* ir investicijų pritraukimo galimybėmis iš įvairių Europos Sąjungos bei užsienio šaltinių,
- galimybės plėtoti pramonę bei modernizuoti esamus pramonės pajėgumus išitraukiant į įvairius tarptautinius projektus ir programas, orientuotas į Europos ar globalios reikšmės technologinių, ekologinių ar saugumo problemų sprendimą (tarp tokių galimybių ypač svarbios yra tos, kurios susijusios su alternatyvios energetikos, sveikos gyvensenos, fizinio ir socialinio saugumo plėtojimu).

Svarbiausiomis pramonės plėtrai būdingomis bei galinčiomis kilti *grėsmėmis* yra laikytinos šios:

- nesugebėjimas valstybės lygiu suvokti šalies

nacionalinių interesų ir rengti bei įgyvendinti kompleksinę politiką pramonės plėtros srityje užtikrinant pagrįstą, o ne deklaratyvų pramonės raidos prioritetų nustatymą, suderinant pramonės ir kitų ūkio sektorių plėtrą, sukuriant pramonei plėtoti ir jos konkurencingumui didinti palankią teisinę bei socialinę aplinką, užtikrinant realią mokslo ir studijų bei profesinio mokymo sistemų raidos atitiktį pramonės, kaip ir kitų ūkio sektorių, raidos reikmėms (valstybėje šiuo metu nėra vykdoma politika, kuri būtų orientuota į kompleksinį pramonės modernizavimą ir plėtojimą, atitinkantį tikruosius šalies nacionalinius interesus: nėra pagrįstai nustatyti pramonės plėtros prioritetai, kurie būtų susiję su Lietuvos pramonės vieta Baltijos ir Šiaurės šalių, Rytų ir Vidurio Europos regioninėse pramoninės gamybos erdvėse, Europos Sąjungos pramonės sistemoje, taip pat globaliose pramonės produktų rinkose; nėra realiai įgyvendinamos masinio inovacijų skatinimo ir skleidimo priemonės, ypač tose pramonės šakose ir įmonėse, kurios nėra orientuotos į pažangias technologijas bei į mokslui imlios produkcijos kūrimą, nors būtent tokiose šakose ir įmonėse sukuriama beveik visa pramonei tenkanti bendrojo vidaus produkto dalis; valstybės požiūris į pramonės plėtrą neatitinka tikrosios socialinės padėties šalyje, o tai gali turėti labai neigiamų pasekmių visai šalies socialinei ir ekonominei raidai): nesugebėjimas valstybės lygiu suvokti šalies nacionalinių interesų ir rengti bei įgyvendinti kompleksinę politiką pramonės plėtros srityje yra grėsmingas ta prasme, jog šalies mastu ne tik nesugebama tinkamai pasinaudoti daugeliu potencialių galimybių pritraukti investicijas, sukurti naujas darbo vietas ir modernizuoti įvairias ūkio struktūras, bet ir programuojamos tam tikros neigiamos tolesnės raidos gairės, galinčios ateityje pasireikšti vis didėjančiu technologiniu atsilikimu bei šalies žmoniškųjų išteklių negebėjimu tinkamai įsitvirtinti tarptautinėje darbo pasidalijimo sistemoje,

- pramonėje dirbančių arba dirbsiančių specialistų didėjantis kvalifikacijos, darbo kultūros bei mentaliteto neatitiktis labai sparčiai kylantiems bei besikeičiantiems kokybės ir našumo reikalavimams, kuriuos lemia spartūs rinkų internacionalizavimo bei globalizacijos procesai, intensyvi mokslo ir technologinė pažanga, stiprėjanti konkurencija; tokį neatitikties didėjimą lemia mokslo bei studijų,

ypač profesinio mokymo sistemų, raidos prioritetų nesuderinimas su pramonės ir kitų ūkio sektorių reikmėmis, taip pat valstybės nesugebėjimas užimtumo bei padėties darbo rinkoje reguliavimo priemonėmis teigiamai veikti pramonės plėtrą (pažymėtina ir tai, kad dalies pramonėje dirbančių žmonių didėjančią kvalifikacijos, darbo kultūros bei mentaliteto neatitiktį vis didesniems reikalavimams lemia realių kvalifikacijos tobulinimo bei karjeros planavimo sistemų nebuvimas, ypač tose šakose ir įmonėse, kurios nepasižymi orientacijomis į pažangias technologijas, kuriose vyrauja aukštos kvalifikacijos nereikalaujančios darbo vietos ir kurios savo bendru lygiu tampa vis labiau atsiliekančios: apgailestautina, bet tikrovė yra ta, jog Lietuvos pramonės sektoriuje šiuo metu vyrauja būtent tokios įmonės): didėjanti kvalifikacijos, darbo kultūros bei mentaliteto neatitiktis vis didesniems reikalavimams ateityje gali pasireikšti kaip tolesnę pramonės ir viso ūkio plėtrą stabdantis veiksnys,

- grėsmės, kurias lemia apsirūpinimo žaliavomis bei energijos išteklių alternatyvių galimybių stoka, taip pat bendra šių išteklių pa-brangimo tendencija: nesugebėjimas reikiamu mastu restruktūrizuoti bei diversifikuoti pramonę taip, kad ji labiau būtų orientuota į mokslui ir intelektiniam bei kvalifikuotam darbui imlių produktų kūrimą ir vis mažiau priklausoma nuo tų aplinkybių, kurios yra susijusios su žaliavomis bei energijos išteklių ir kelia papildomas grėsmes pramonės plėtrai,
- grėsmės, kurias lemia pramonės plėtrai nepalankios situacijos formavimasis atskiruose regionuose, kai gana stipriai reiškiasi didėjantis vietinių žmoniškųjų išteklių negebėjimas plėtoti savo veiklą moderniose įmonėse, vietinės infrastruktūros netinkamumas, ekologinių, teisėsaugos ir kitų problemų raiška,
- grėsmės, kurias lemia tiek šalyje, tiek ir atskiruose regionuose pasireiškianti įvairioms valstybinio valdymo ir savivaldos institucijoms būdinga administracinių gebėjimų stoka,
- nacionalinio verslo struktūrose gana dažnai pasireiškiantis nesugebėjimas atsakingai ir kantriai plėtoti į ilgalaikes investicijas orientuotą verslą, kai didelio ekonominio efekto galima tikėtis tik tolimoje ateityje: tokie nesugebėjimai veikia kaip stabdys plėtoti modernią pramonę, investicijų prioritetais pa-

sirenkant tuos verslo sektorius, kuriuose investicijos gali atsipirkti daug sparčiau ir kuriuose susiduriama su mažesnėmis ilgalaikėmis rizikomis.

Išdėstytos aplinkybės yra būdingos padėčiai pramonėje tiek visos Lietuvos, tiek ir atskirų regionų mastu. Tai reiškia, kad būtent šioms aplinkybėms turi būti skiriama daug dėmesio rengiant ir įgyvendinant pramonės plėtros *politikos priemones*, skirtas socialinei ir ekonominei raidai Lietuvos regionuose aktyvinti.

Socialinei ir ekonominei raidai Lietuvos regionuose aktyvinti skirtos pramonės plėtros politikos priemonės turėtų būti orientuotos į *du vienas kitą papildančius strateginius tikslus – ekonominį ir socialinį*:

- *ekonominis* tikslas turėtų išreikšti siekį užtikrinti, kad Lietuvos pramonės įmonėse būtų kuriama *kiek galima didesnė pridėdamoji vertė* ir kad kartu būtų sugebama nuolat didinti pramonėje kuriamų produktų vertės indėlį į šalies bendrą vidaus produktą bei plėtoti pramonės produktų konkurencingumą tarptautinėse rinkose,
- *socialinis* tikslas turėtų išreikšti siekį užtikrinti, kad vis didesnė Lietuvos gyventojų dalis turėtų galimybes kuo veiksmingiau panaudoti savo intelektinius gebėjimus bei kvalifikaciją tobulėjančioje pramonėje ir įgyti vis didesnes užimtumo, savo pajamų didinimo, savo gerovės bei gyvenimo kokybės didinimo garantijas ir kad šalyje būtų pajėgiama įgyvendinti nuostatą kurti visuomenę, kurios socialinėje struktūroje sparčiai daugėtų aukštos kvalifikacijos ir kompetencijos žmonių, vis brangiau parduodančių savo darbą.

Kompleksinė orientacija į šiuos abu tikslus yra būtina siekiant užtikrinti, kad pramonės plėtra įgytų *visuomenės modernizavimą* ir *visuotinės gerovės kėlimą* lemiančio veiksnio prasmę. Tai reiškia, jog pramonės plėtra ir jai įgyvendinti vykdytina politika turi būti suvokiamos ne vien tik kaip verslo ar išimtinai ekonomikos aktyvinimo reiškiniai, bet ir kaip prielaida sukurti *į aukštus gyvenimo standartus orientuotos visuomenės gyvenimo būdo modelį*.

Pramonės plėtros politikos prioritetai, įgyvendintini aktyvinant socialinę ir ekonominę raidą regionuose. Socialinės ir ekonominės raidos Lietuvos regionuose aktyvinimo dėlei parengtinoms ir įgyvendintinos priemonės pramonės plėtros srityje turi būti kompleksiskai orientuotos tiek į ekonominį, tiek ir į socialinį tikslus. Tokia orientacija yra svarbus kiekvieno regiono kompleksinės raidos veiksnys, į kurį turi būti atsižvelgiama siekiant spręsti svarbias kiekvieno regiono socialinės ir ekonominės raidos problemas.

Parengiant ir įgyvendinant socialinės ir ekonominės raidos aktyvinimui skirtas priemones pramonės plėtros srityje ypač daug dėmesio turi būti skiriama šiems *prioritetams*:

- plėtojimas pramonės, kurioje vykdoma gamyba leidžia gauti didelę *pridedamąją vertę*,
- *mokslui imlios pramonės*, t. y. pasižyminčios *pažangių technologijų* kūrimu ir įgyvendinimu, plėtojimas,
- plėtojimas pramonės, kurioje dideliais kiekiais gaminami serijiniai ir masiniai produktai ir kurioje užtikrinamas *masinis* vidutinės kvalifikacijos specialistų *užimtumas*.

Minėtieji prioritetai yra labai glaudžiai susiję, vienas kitą papildantys ir išreiškia bendrą orientaciją į didelio konkurencingumo siekius.

Pagrindinėmis priemonėmis, kurios turėtų būti įgyvendintos siekiant įgyvendinti šiuos prioritetus, yra laikytinos šios:

- regioninių pramonės mazgų ir daugiašakių klasterių kūrimas,
- socialiai orientuotų pramonės tinklų kūrimas.

Regioninių pramonės mazgų ir daugiašakių klasterių kūrimo esmė yra ta, kad į bendrus ūkio kompleksus yra sujungiami įvairūs ūkio subjektai (veikiantys tiek pramonėje, tiek ir kituose sektoriuose) ir tokio sujungimo pagrindu pasiekiamas papildomas sinerginis poveikis, pasireiškiantis įvairiomis formomis:

- sukuriama nauji verslai, ypač naujos gamybos arba naujos paslaugos,
- sukuriama nauji aukštesnės kokybės ir naujomis konkurencingumo bei eksporto galimybėmis pasižymintys produktai,
- atsiranda papildomos galimybės kurti naujas darbo vietas įvairių kategorijų specialistams (tiek unikalios darbo vietas ypač aukštos kvalifikacijos specialistams, tiek ir masinio darbo vietas tradicinės, ne ypač aukštos bei vidutinės kvalifikacijos specialistams).

Regioninių pramonės mazgų kūrimo esmė yra ta, kad toje pačioje teritorinėje erdvėje veikiančios pramonės įmonės (tame pačiame regione, viena nuo kitos netoli arba net šalia veikiančios įmonės) sukuria glaudžių tarpusavio kooperacijos ryšių, orientuotų į *bendro naudojimo infrastruktūros, bendrų šalutinių ar pagalbinių gamybų sukūrimą ar išplėtojamą, netgi į naujų pagrindinių gamybų, skirtų kurti naujus produktus, sukūrimą ir išplėtojamą*, sistemą. Įgyvendinant regioninių pramonės mazgų kūrimo idėją gali būti suformuotos papildomos prielaidos šiuo metu veikiančių įmonių pagrindu kurti naujas įmones, kryptingai plėtoti diversifikavimo procesus, restruktūrizuoti ilgalaikės perspektyvos neturinčias įmones bei plėtoti gamybą perspektyviomis kryptimis. Pramonės maz-

gų kūrimas leidžia *sutelkti* kapitalą ir ekonominį, technologinį, žmogiškųjų išteklių potencialą, kartu sudarant prielaidas tinkamiau *sutelkti* turimus išteklius ir įgyvendinti esmines konkurencingumui didinti, inovacijoms skleisti bei kokybei gerinti skirtas priemones bei spręsti aktualias socialines, ekonomines, technologines bei kitas modernizavimo problemas.

Regioniniai pramonės mazgai ateityje turėtų tapti kiekvieno regiono socialinės ir ekonominės raidos *pramonine šerdimi*, apie kurią būtų telkiamos pagrindinės verslo iniciatyvos: regioninių pramonės mazgų plėtojimo pagrindu galėtų būti sprendžiamos tiek regionų ekonomikos aktyvinimo, tiek ir užimtumo problemos.

Daugiašakių klasterių kūrimo esmė yra ta, kad įvairaus pobūdžio ir specializacijos įmonės, įstaigos ir organizacijos sukuria glaudžių tarpusavio kooperacijos ryšių sistemą, orientuotą į tam tikrų *bendrų galutinių produktų sukūrimą bei nepertraukiamą šių bendrų galutinių produktų kūrimo sistemos tobulinimą*. Tokie klasteriai, pasižymintys skirtingoms ūkio šakoms bei veiklos sritims atstovaujančių subjektų suvienijimu kuriant tam tikrus bendrus galutinius produktus, gali veikti tiek tame pačiame, tiek ir gretimuose arba net netolimuose regionuose; bendri galutiniai klasteriuose sukurti produktai turi pasižymėti ne tik labai gera kokybe, aukštu inovatyvumo bei konkurencingumo tarptautinėse rinkose lygiu, jie turi būti tarp savo klasės ar kategorijos produktų bendrojo pramonės, viso ūkio ir visos socialinės bei ekonominės raidos šalyje aktyvinimo priemonė. Klasterių kūrimas turėtų būti tiesiogiai siejamas ir su *šakiniių pramonės plėtros prioritetų* susiformavimu bei su mokslo ir studijų bei profesinio mokymo sistemų raidos orientavimu į realistiškai apibrėžtiną pramonės ir kitų ūkio sektorių reikmes: klasterių struktūroje turėtų būti kaupiamas ir plėtojamas ne tik modernus pramoninės gamybos bei įvairialypių paslaugų, bet ir didžiulis mokslinis, intelektinis ir informacinis potencialas. Klasteriai, besiformuojantys Lietuvoje, tam tikra prasme galėtų reprezentuoti realų Lietuvos socialinės ir ekonominės raidos prioritetų turinį bei šių prioritetų įgyvendinimo proceso rezultatyvumą.

Socialiai orientuotų pramonės tinklų kūrimo esmė ta, kad tuose regionuose bei vietovėse, kuriose ypač didelis nedarbas ir yra arba nesunkiai gali būti parengti masinių profesijų ne ypač aukštos (vidutinės) kvalifikacijos specialistai, turi būti kuriamos ir plėtojamos pramonės įmonės, pasižyminčios nesudėtingų produktų serijine arba masine gamyba bei nesudėtingų technologijų panaudojimu. Tokių įmonių pajėgumai turėtų būti kuriami ir plėtojami atsižvelgiant tiek į ekonominius verslo efektyvumo kriterijus, tiek ir į socialinę svarbą kurti naujas bei išsaugoti esamas darbo vietas, atitinkančias intelektines, kva-

lifikacines ir mentales vietinių žmogiškųjų išteklių galimybes. Beje, šalies mastu galėtų būti sukurti tokio pobūdžio pramonės įmonių *tinklai* ir sudarytos prielaidos plėtoti tiek vidinę kooperaciją, tiek ir kooperaciją tarp tokių tinklų kaip integruoti ūkio subjektai. Suvokiant, kad tokiuose tinkluose gali būti kuriami serijiniai ar masiniai produktai, kurių *kaštai nedideli*, atitinkamų pajėgumų sujungimas į tinklus gali sudaryti prielaidas sėkmingai įgyvendinti šiuos produktus tiek vidaus, tiek ir užsienio rinkose.

Pažymėtina ir tai, kad socialiai orientuotų pramonės tinklų funkcionavimas *neturėtų būti siejamas su kokiomis nors esminėmis lengvatomis arba specialiu rėmimu iš valstybės arba savivaldybių biudžetų*. Socialinės šių tinklų svarbos suvokimas galėtų pasireikšti tuo, kad atitinkamiems gamybiniais pajėgumams *sukurti* galėtų būti taikomos specialios paskatos arba sudaromas ypač palankus režimas. Be to, kuriant tokius pajėgumus galėtų būti pritraukiamas ir valstybės kapitalas numatant ateityje specialias jo privatizavimo sąlygas.

Socialiai orientuotų pramonės tinklų kūrimas ir plėtojimas galėtų būti ekonominiu požiūriu labai veiksminga priemonė, nes šių tinklų funkcionavimas ne tik paskatintų aktyvinti verslą, bet ir leistų sumažinti nedarbą (kartu sumažinti su nedarbu susijusias valstybės išlaidas), padidinti gyventojų perkamąją galią, sumažinti socialinės ir psichologinės depresijos pavojų.

Ši priemonė turėtų būti traktuojama kaip *prioritetinė*, ypač tuose regionuose, kuriems būdinga didėjantis nedarbas *mažuose miesteliuose ir kaimo vietovėse*: atsižvelgiant į tai, kad Lietuvos integracijos į Europos Sąjungą sąlygomis dalis mažuose miesteliuose ir kaimo vietovėse *sutelktų žmogiškųjų išteklių turės iš esmės pakeisti savo profesinės veiklos pobūdį ir gyvenimo būdą*, tokių socialiai orientuotų pramonės tinklų atsiradimas galėtų būti konstruktyvi užimtumo alternatyva darbo ir pajamų galintiems netekti žmonėms (ypač tiems, kurie neturi gebėjimų patys kurti ir plėtoti savo verslą ir kuriems labai svarbu turėti galimybes surasti samdomojo darbo vietas).

Apibendrinant išdėstytus teiginius galima patvirtinti tai, jog regioninių pramonės mazgų, daugiašakių klasterių bei socialiai orientuotų pramonės tinklų kūrimas ir plėtojimas turi būti traktuojami kaip svarbiausieji socialinės ir ekonominės raidos aktyvinimo pramoninės politikos priemonėmis prioritetai. Siekiant įgyvendinti prioritetus turi būti parengtos ir įgyvendintos atitinkamos praktinės priemonės.

Priemonės, skirtos kurti ir plėtoti regioninius pramonės mazgus, daugiašakius klasterius bei socialiai orientuotus pramonės tinklus. Regioninių pramonės mazgų, daugiašakių klasterių bei socialiai

orientuotų pramonės tinklų sukūrimas ir tolesnis plėtojimas – ne tik svarbi ir reikšminga, bet ir labai sudėtinga socialinės ir ekonominės raidos Lietuvos regione aktyvinimo problema. Šios problemos sprendimas – ilgalaikis procesas, reikalaujantis kryptingų veiksmų, kurie apima daug skirtingų etapų ir yra susiję su daugelio subjektų interesais, jų veiklos sąlygomis ir galimybėmis. Tai kartu reiškia, kad šiai problemai spręsti turi būti parengtas *kompleksinis regioninių pramonės mazgų, daugiašakių klasterių bei socialiai orientuotų pramonės tinklų sukūrimo ir tolesnio plėtojimo planas*, kuriame turi būti numatytos tiek tos priemonės, kurios turi būti įgyvendintos Lietuvos Respublikos Seimo bei Lietuvos Respublikos Vyriausybės lygiu, tiek ir priemonės, parengtinos ir įgyvendintinos bendradarbiaujant įvairiems verslo subjektams su regioninėmis valstybinio valdymo bei savivaldos struktūromis.

Tokiame plane galėtų būti numatytos šios svarbiausios priemonės, vykdytinos pradiniam etape:

1. Parengimas projektų, skirtų atskiruose regionuose sukurti ir plėtoti regioninius pramonės mazgus suvokiant, kad:

- regioniniai pramonės mazgai turi būti kuriami ir plėtojami įvertinant ir numatant įgyvendinti tokių pramonės mazgų kūrimo procese dalyvaujančių verslo subjektų bei vietinei visuomenei atstovaujančių ekonominių ir politinių grupių interesus bei sujungiant visų regione realiai įtakingų ir reikšmingų verslo bei viešojo sektoriaus subjektų iniciatyvas,
- turi būti stengiamasi į regioninių pramonės mazgų kūrimą įtraukti modernias Vakarų šalių pramonės įmones, kurios galėtų įsilieti į tokius mazgus steigdamos savo padalinius ar antrines įmones,
- rengiant regioninių pramonės mazgų sukūrimo projektus turi būti stengiamasi inicijuoti galimybes pritraukti finansavimą iš Europos Sąjungos struktūrinių fondų,
- projektuojant regioninių pramonės mazgų sukūrimą bei tolesnę plėtrą turi būti labai rimtai įvertintos mazgams priklausančių įmonių ar kiekvieno mazgo struktūroje ateityje plėtotinų pajėgumų perspektyvas konkurencingumo tarptautinėse rinkose požiūriu,
- rengiant regioninių pramonės mazgų sukūrimo ir tolesnės plėtos projektus turi būti kompleksiskai įvertinta regiono socialinės ir ekonominės raidos perspektyva, apibrėžtos regione esančių žmoniškųjų išteklių raidos galimybės ir perspektyvos, numatytos priemonės sukurti tapačią socialinę infrastruktūrą bei išplėtoti ir tinkamai panaudoti moks-

lo, studijų ir mokymo sistemų potencialą;

2. Parengimas projektų, skirtų sukurti ir toliau plėtoti daugiašakius klasterius suvokiant, kad:

- klasteriai turi atstovauti tiems ūkio sektoriams, kurie turi didžiausias didelio konkurencingumo tarptautinėse rinkose galimybes ir kurių kaip vientisos sistemos plėtojimas leidžia pasiekti kiek galima didesnės pridėtosios vertės Lietuvoje sukūrimą, užtikrinti aukštos kvalifikacijos specialistų užimtumo galimybes bei skatinti tolesnę mokslo ir aukštųjų technologijų plėtrą Lietuvoje,
- į klasterių kūrimo ir tolesnio plėtojimo procesą turi būti įtraukti tiek Lietuvos ūkio subjektai, mokslo ir studijų įstaigos, kitos organizacijos, tiek ir įvairūs užsienio partneriai;

3. Parengimas projektų, skirtų sukurti ir toliau plėtoti socialiai orientuotos pramonės pajėgumus suvokiant, kad:

- sukurti arba plėtojami gamybiniai pajėgumai turi būti ekonomiškai efektyvūs, sukurti įgyvendinus tokius projektus,
- kuriant ir plėtojant gamybinius pajėgumus kartu turi būti atitinkamai parengiami ir komplektuojami žmogiškieji ištekliai, pritrauktini į darbo veiklą šių pajėgumų pagrindu,
- turi būti pagrįstai įvertintos ir panaudotos galimybės motyvuoti investicijas į socialiai orientuotos pramonės plėtrą,
- turi būti stengiamasi inicijuoti galimybes pritraukti finansavimą iš Europos Sąjungos struktūrinių fondų ir šiuo tikslu socialiai orientuotos pramonės plėtojimą integruoti į stambesnius regioninės plėtos ir socialinės infrastruktūros tobulinimo projektus.

Išvardytų projektų rengimas ir įgyvendinimas – labai sudėtingas procesas, kuriame turėtų dalyvauti daugelis įstaigų ir organizacijų, vykdančių įvairiųjų funkcijas pramonės plėtos, verslo, regioninės plėtos srityje.

Pradinėje fazėje būtų tikslinga parengti ir įgyvendinti kelis eksperimentinius projektus atskiruose regionuose bei pavieniuose ekonomikos sektoriuose; tokius projektus rengiant ir įgyvendinant išryškėtų konkretūs poreikiai tobulinti teisinę bazę bei įgyvendinti atitinkančias ekonomines ar organizacines priemones, atitinkančias toliau plėtoti panašių projektų rengimą ir įgyvendinimą visos šalies mastu.

Tolesniuose etapuose turi būti parengtos ir įgyvendintos priemonės, reikalingos visapusiškai plėtoti pramonės plėtrai remti skirtų verslo paslaugų sektorių (šiam sektoriuje teikiamos įvairios valdymo konsultavimo, informacinių technologijų ir komunikacijų bei techninės paslaugos, taip pat paslaugos

marketingo ir reklamos bei teisės ir audito srityse), bei priemonės, skirtos tobulinti verslo subjektų bendradarbiavimą su valstybės institucijomis ir su įvairiomis Europos Sąjungos struktūromis. Be to, turėtų būti parengtos ir įgyvendintos daugialypės investicijos į pramonės mazgų daugiašakiams klasteriams, socialiai orientuotiems į pramonės tinklų kūrimą ir plėtojimą, skatinti ir realiai pritraukti skirtos priemonės.

Kompleksinis minėtųjų priemonių parengimas ir įgyvendinimas galėtų sudaryti prielaidas realiai suaktyvinti socialinę ir ekonominę raidą Lietuvos regionuose.

4. „Oazių“ politikos parengimo ir įgyvendinimo galimybės

„Oazių“ politika gali būti rengiama ir įgyvendinama keliais etapais.

Pirmame etape ši politika galėtų būti pradėta įgyvendinti *keliuose šalies regionuose*, kurie būtų traktuojami kaip *eksperimentiniai*. Šis etapas iš esmės turėtų būti skirtas *tolesnės „oazių“ politikos modeliams sukurti* šiuo tikslu atliekant *praktinį eksperimentą* pavieniuose regionuose. Kartu pažymėtina, jog *sėkmingas* socialinės ir ekonominės raidos aktyvinimas eksperimentiniuose regionuose galėtų būti vertinamas kaip esminė prielaida užtikrinti *visos „oazių“ politikos* sėkmę: sėkmingas socialinės ir ekonominės raidos aktyvinimas eksperimento metu užtikrintų visuomenės, ypač verslininkų ir politikų, pasitikėjimą šios politikos idėjomis, o tai savo ruožtu leistų konstruktiviai plėtoti šią politiką ateityje (beje, pirmojo etapo trukmė turėtų būti ne ilgesnė nei 2–3 metai: per šį laikotarpį turėtų būti gauti *akivaizdūs teigiami „oazių“ politikos rezultatai*, leidžiantys vėliau šią politiką plėtoti visoje šalyje).

Antrajame etape „oazių“ politika turėtų būti pradėta įgyvendinti jau *visos šalies* mastu, *masiškai* formuojant ir plėtojant „oazės“ tiek įvairiuose šalies regionuose, tiek ir atskiruose tarpregioniniuose verslo sektoriuose. Šiame etape socialinės ir ekonominės raidos aktyvinimas galėtų būti siejamas su ankstesniame etape sukauptos patirties ir aprobeuotų modelių *masiniu* panaudojimu.

Siekiant realiai pradėti įgyvendinti „oazių“ politiką turėtų būti neatidėliotina pradėtas *pirmasis* šios politikos etapas. Šiame etape visų pirma turėtų būti parinkti *keli reprezentatyvūs regionai*, kurių pavyzdžiu galėtų būti parengti atitinkami regioniniai socialinei ir ekonominei raidai aktyvinti skirti *kompleksiniai projektai*. Rengiant šiuos projektus galėtų būti numatyta kompleksiška įgyvendinti tiek *užimtumui ir verslumui skatinti* skirtas nuostatas (smulkaus verslo įmonių socialiai orientuotų tinklų kūrimo ir plėtojimo, regionų infrastruktūros raidos, viešųjų darbų sektoriaus sukūrimo ir tolesnio plėtojimo nuostatos), tiek

ir *pramoninės politikos* nuostatas (regioninių pramonės mazgų ir daugiašakių klasterių kūrimo bei plėtojimo, socialiai orientuotų pramonės tinklų kūrimo ir plėtojimo nuostatos).

Kompleksiniai projektai, kuriuose būtų numatyta atitinkamų regionų mastu įgyvendinti minėtasias nuostatas, galėtų būti traktuojami kaip šių regionų socialinei ir ekonominei raidai aktyvinti skirtų veiksmų pagrindas. Kiekviename tokiaame projekte turėtų būti numatytos tiek *galimybės išspręsti svarbias regiono socialinės ir ekonominės raidos problemas*, tiek ir *tolesnės socialinės ir ekonominės raidos perspektyvos*; šiuose projektuose turėtų būti numatoma, kad:

- regione esamas bei formuojamas ekonominis potencialas, ypač darbo vietų skaičius ir struktūra, turi *atitikti* žmoniškųjų išteklių struktūrą (vertinant žmoniškųjų išteklių struktūrą prioritetas turi būti skiriamas tiems požymiams, kurie apibūdina profesinę kvalifikacinę žmoniškųjų išteklių sudėtį, demografinę padėtį, intelektinių gebėjimų ugdymo, polinkių užimtumui, profesinei bei verslinei veiklai tam tikrose srityse perspektyvą): regiono socialinė ir ekonominė raida turi būti orientuota į regione turimų bei kuriamų gamybos bei paslaugų pajėgumų suderinimą su žmoniškųjų išteklių potencialu,
- regiono socialinė ir ekonominė raida turi būti orientuota į *kiek galima didesnės pridėamosios vertės regione kūrimą*: regiono ekonomikos struktūra turi būti formuojama tokiu būdu, kad jos pagrindu būtų sudaromos prielaidos vis labiau didinti regione kuriamą pridėamąją vertę,
- regiono socialinė ir ekonominė raida turi būti palanki *intelektinio darbo* poreikiams regione didinti, sudaryti prielaidas tobulinti žmoniškųjų išteklių sistemą atsižvelgiant į *žinių ir informacinės visuomenės prioritetus*.

Socialinei ir ekonominei raidai aktyvinti regionuose skirti kompleksiniai projektai turi būti rengiami atsižvelgiant į nuostatą, jog jiems finansuoti turėtų būti surandamos galimybės panaudoti tiek Europos Sąjungos struktūrinių fondų lėšas bei atitinkamas kofinansavimui reikalingas valstybės ir savivaldybių skirtas lėšas, tiek ir privačių subjektų lėšas. Beje, turėtų būti atskirai išnagrinėtos galimybės sudaryti palankias sąlygas pritraukti tas privačių subjektų lėšas, kurios dėl įvairių priežasčių šiuo metu nėra panaudojamos arba panaudojamos neveiksmingai.

Kiekvienas regiono mastu įgyvendintinas socialinei ir ekonominei raidai aktyvinti skirtas kompleksinis projektas turėtų būti įgyvendinamas sudarant tam ypač palankias sąlygas. Šiuo tikslu tokiam projektui įgyvendinti turėtų būti sudaryta atitinkama re-

gioninė „oazė“, kuri leistų projekte numatomas priemonės parengti ir įgyvendinti palankiomis, netgi lengvatinėmis sąlygomis. Savo ruožtu regioninėms „oazėms“ kurti turi būti numatytos tiek tokios palankios ir lengvatinės sąlygos, kurios *realiai gali būti sudarytos pasinaudojant dabartiniu metu veikiančių teisės aktų nuostatomis*, tiek ir tokios palankios ir lengvatinės sąlygos, kurios *galėtų būti sudarytos, jei būtų papildomai priimti tam palankūs nauji teisės aktai arba papildomai patikslinti arba papildyti šiuo metu galiojantys teisės aktai*.

Regioninėms „oazėms“ kurti konkrečių kompleksinių projektų įgyvendinimas galėtų būti siejamas ir su tuo, kad atskiriems regionams laikinai gali būti suteikiamas *specifinis socialinės ir ekonominės raidos aktyvinimo eksperimento statusas* ir juo remiantis priimami specialūs teisės aktai, leidžiantys sudaryti tam tikras *teisines* minėtų kompleksinių projektų įgyvendinimo *išimtis* (tokios išimtys kartu būtų pagrindas sudaryti palankias sąlygas įgyvendinti konkrečius projektus). Savo ruožtu socialinei ir ekonominei raidai aktyvinti skirtų eksperimentų pavieniuose regionuose atlikimas leistų vėliau *apibendrinti* šiuose regionuose sukauptą patirtį ir vėliau sukurti *visai šaliai* tinkamiausią socialinės ir ekonominės raidos aktyvinimo politiką.

Apibendrinant *pirmajame* „oazių“ politikos rengimo ir įgyvendinimo etape atliktinas priemonės, galima padaryti išvadą, jog iš šių priemonių *svarbiausiomis* yra laikytinos:

1. *Reprezentacinių regionų* parinkimas, kuriuose būtų nuspręsta parengti ir įgyvendinti *kompleksinius socialinei ir ekonominei raidai aktyvinti skirtus projektus* numatant šiems regionams suteikti *regioninėms „oazėms“* kurti reikalingą *eksperimentinių regionų* statusą;

2. Konkrečių *socialinei ir ekonominei raidai aktyvinti reprezentaciniuose regionuose skirtų kompleksinių projektų* parengimas numatant:

- aktyvinti socialinę ir ekonominę raidą sukuriant ir plėtojant smulkaus verslo įmonių socialiai orientuotus tinklus, tobulinant regionų infrastruktūrą, sukuriant ir plėtojant viešųjų darbų sektorių, regionų pramonės mazgus ir daugiašakius klasterius bei socialiai orientuotus pramonės tinklus,
- sudaryti ypač palankias sąlygas (tarp jų netgi išimtines teisines sąlygas) socialinei ir ekonominei raidai aktyvinti, šiuo tikslu priimant atitinkamus teisės aktus, kuriais būtų įtvirtintas eksperimentinių regionų statusas bei sudarytos teisinės sąlygos atitinkamoms lengvatoms ir išimtimis,
- socialinės ir ekonominės raidos aktyvinimo reprezentaciniuose regionuose kompleksiniams projektams finansuoti pritraukti Eu-

ropos Sąjungos struktūrinių fondų, valstybės ir savivaldybių lėšas, taip pat vietinių bei užsienio investuotojų lėšas;

3. *Regioninėms „oazėms“ kurti bei eksperimentinių regionų statusui įgyvendinti reikalingų teisės aktų* parengimas bei priėmimas;

4. Ištirti galimybes ir numatyti papildomas sąlygas *pritraukti vietinių investuotojų lėšas* socialinei ir ekonominei raidai aktyvinti, prioritetinių dėmesį skiriant toms lėšoms pritraukti, kurios šiuo metu dėl įvairių priežasčių yra „užšaldytos“ ir nenaudojamos verslui Lietuvoje plėtoti;

5. Sudaryti palankų *psichologinį klimatą*, reikalingą „oazių“ politikai parengti ir įgyvendinti, numatant įgyvendinti atitinkamas žiniasklaidos, visuomenės informavimo bei švietimo, taip pat specialistų konsultavimo priemones;

6. Sukurti ir įgyvendinti socialinei ir ekonominei raidai aktyvinti skirtą *monitoringo* sistemą.

Kryptingai minėtasias priemones parengus ir įgyvendinus būtų galima pradėti aktyvinti įvairiapusišką socialinę ir ekonominę raidą šalyje.

Pažymėtina ir tai, kad jau pirmajame „oazių“ politikos parengimo ir įgyvendinimo etape būtų galima realiai pradėti parengti ir įgyvendinti tokias socialinei ir ekonominei raidai šalyje aktyvinti skirtas priemones kaip:

- sukurti daugiašakius klasterius šalies mastu (Lietuvoje būtų galimas sukurti ir išplėtoti kelis klasterius, tarp jų elektronikos ir telekomunikacijų technikos ir technologijų bei biotechnologinių gamybų klasterius; numatyti į šių klasterių struktūras integruoti įvairių šakų įmones, mokslo įstaigas, universitetus bei jų padalinius, mokslo ir technologijų parkus ir kitas grandis),
- sukurti regioninius pramonės mazgus, atkurti bei toliau plėtoti (Lietuvoje galėtų būti plėtojami modernūs pramonės mazgai, sutelkti tiek tradiciniuose pramonės centruose, tiek kituose rajonuose),
- sukurti socialiai orientuotus tiek pramonės, tiek ir smulkaus verslo įmonių tinklus, ypač tuose regionuose, kuriuose yra didelis nedarbas (Lietuvos sąlygomis tokie tinklai turėtų būti plėtojami tuose regionuose, kurie pasižymi ypač dideliu kaime gyvenančių žmonių skaičiumi, dideliu skurdu bei pesimistinėmis prognozėmis užimtumo srityje).

Visų išvardytų bei kitų priemonių įgyvendinimas būtų svarbus etapas modernizuojant šalį bei užtikrinant sėkmingą integraciją į Europos Sąjungos erdves.

Išvados ir rekomendacijos

Formuojant ir įgyvendinant regionų plėtrai skirtą inovacijų politiką turi būti atsižvelgta į šias *išvadas ir rekomendacijas*:

1. Kiekvienam regionui turi būti būdingas savos *socialinės ir ekonominės raidos prioritetų derinys*, kuris išreikštų šiam regionui būdingą *racionalią specializaciją* verslo, kultūros bei švietimo ir mokslo srityse. Racionalios specializacijos pasirinkimas ir jos parametrų pagrindimas galėtų sudaryti prielaidas, kiek galima geriau panaudoti regione esamus intelektualinius, gamtinius ir kitus išteklius, gamybą, kapitalą ir kitokį potencialą: racionali specializacija turėtų būti orientuota į *kompleksinį* regione turimų potencialų panaudojimą bei į jų integravimą į *bendrus* regioninės raidos projektus suvokiant, jog tokių projektų įgyvendinimas turėtų užtikrinti aukštą regione kuriamo visuominio produkto kokybę ir konkurencingumą lygį;

2. Svarbiausioji regionų plėtros kryptis – parengti ir įgyvendinti veiksmingą *inovacijų politiką*: inovacijų priemonėmis turi būti įgyvendinamos galimybės aktyvinti verslą, garantuoti užimtumą, kelti darbo našumą ir gerinti produktų kokybę, įgyvendinti pažangias technologijas, o kartu įvairiapusiškai skatinti eksportą ir plėtoti socialinę ir ekonominę gerovę regione;

3. Spartinant regionų plėtrą labai svarbu racionaliai kurti ir modernizuoti *tinklus ir infrastruktūrą* tų įstaigų ir organizacijų, kurių pagrindinės funkcijos – aktyvinti verslą, inovacijas, skleisti bei spartinti technologinę pažangą. Turėtų būti parengtos ir įgyvendintos atininkamos *nacionalinės programos*, skirtos kurti ir tobulinti inovacijų centru, verslo inkuba-

torių, investicijų bei regioninės plėtros agentūrų tinklus, užtikrinti tinkamą šių įstaigų ir organizacijų tiek tarpusavio sąveiką, tiek ir jų bendradarbiavimą su valstybinio valdymo, savivaldos institucijomis bei su tarptautinėmis organizacijomis.

Papildomai galima teigti, jog šiomis kryptimis vykdytinų *mokslinių tyrimų* plėtojimas taip pat gali būti vertintinas kaip svarbi sąlyga spręsti svarbias regionų plėtros problemas.

Literatūra

1. *Lietuvos integracija į Europos Sąjungą: pasiekimai ir problemos*. – Vilnius: Europos integracijos studijų centras, 2000, 152.
2. Mayhew A. *Europos Sąjungos plėtra: derybos su Vidurio ir Rytų Europos šalimis*. – Vilnius: Europos integracijos studijų centras, 2001, 100.
3. Melnikas B. *Probleme der Integration der baltischen Staaten in westliche Strukturen – Berichte des Bundesinstituts fuer ostwissenschaftliche und internationale Studien*. – Köln, 1999. Nr. 40, 42.
4. Melnikas B. *Transformacijos*. – Vilnius: Vaga, 2002, 750.
5. *Politische und ökonomische Transformation in Osteuropa* / Hrsg. G. Brunner. – Baden-Baden, Nomos, 2000, 252.
6. Rosenzweig P. *Accelerating International Growth*. – Chichester, John Wiley and Sons, 2001, 275.

Borisas Melnikas

Regional Social Economic Development: Innovations and „Oazis“ Policy

Summary

The main problems and priorities of regional social and economic development in Lithuania and other East – and Central European countries are described in the article. Innovation activities as the most important direction of regional development are analyzed too.

The main priorities of regional development oriented policy are characterized as follows:

- specialization of regional social, economic and technological development,
- establishing and modernization of the networks and infrastructure of industrial enterprises and industrial knots, multiindustrial clusters, social oriented groups of factories as well as innovation centres, business incubators, science and technologies parks, investment and regional economic development agencies,
- interregional and international cooperation with different regional economic and innovation systems, especially in EU.

Idea of „oazis“ policy in the regional development.

Possibilities and necessity to prepare and realize regional development oriented national innovation policy are described in the article as well.

Borisas Melnikas – Vilniaus Gedimino technikos universiteto Verslo vadybos fakulteto Tarptautinės ekonomikos ir vadybos katedros vedėjas, Lietuvos teisės universiteto Valstybinio valdymo fakulteto Valdymo teorijos katedros profesorius, socialinių mokslų habilituotas daktaras

Telefonas (+370 5) 2 32 80 20

Elektroninis paštas vadyba@vv.vtu.lt

Straipsnis įteiktas 2003 m. spalio mėn.; recenzuotas; parengtas spaudai 2003 m. lapkričio mėn.

DOI: 10.5755/j01.ppa.0.6.27263